

Magyarország-Románia
Határon Átnyúló Együttműködési
Program 2007-2013

Európai Unió

Európai Regionális Fejlesztési Alap

Nagygéc ■

■ Történelmi és kulturális kalauz
Ghid cultural și istoric
Historical and cultural guide

Nagygéc

Jelen kiadvány a Magyarország-Románia Határon Átnyúló Együttműködési Program 2007–2013 tárgyú pályázat keretében a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Múzeumok Igazgatósága mint vezető partner, valamint a Muzeul Județean Satu Mare mint projektpartner közös együttműködéssével megvalósuló Patrimonium 2 – Cross-border utilisation of joint cultural heritage c. projekt keretében készült.

© Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Múzeumok Igazgatósága
© Fábián László & Pintye Gábor

Írta: Fábián László – Pintye Gábor

Román fordító: Kocsis Ágnes

Angol fordító: Simán Katalin

A régészeti leletek fotói: Toldi Zoltán

ISBN 978-963-7220-81-4

Nyíregyháza, 2011

Kiadja a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Múzeumok
Igazgatósága

Felelős kiadó: dr. Bene János megyei múzeumigazgató

Projektasszisztens: Istvánovits Eszter

Cím: 4400 Nyíregyháza, Benczúr tér 21.

Telefon/fax: + 36-42/315-722

E-mail: jam@jam.nyirbone.hu

Készült 300 példányban, 6 ív terjedelemben

Számítógépes tördelés és nyomdai előkészítés: Szemán Attila

A nyomdai munkálatok: Kapitális Kft., Debrecen

Felelős vezető: Kapusi József

FÁBIÁN LÁSZLÓ – PINTYE GÁBOR

Nagygéc. Történelmi és kulturális kalauz

Nagygéc a Szatmár-Beregi-síkságon, az Erdőháton fekszik, a magyar–román határ közelében, Csengertől 10 km-re. 1970. május 13-ról 14-re virradó éjjel az áradó Szamos elöntötte a falut. Az ár levonulása után a rommá vált faluba visszatért volna az élet, de egy elhibázott politikai döntés a települést halálra ítélte: a lakosságot kitelepítették, az építkezéseket nem engedélyezték. Területét 1981-ben Csengersimához csatolták.

Munkánk kezdetén ezért úgy döntöttünk, hogy mesterséges határvonalat húzunk: mivel Nagygéc belterülete jelenleg is a 49. számú főúttól délről esik, terepbejárásainkat ezen a területen végeztük. A régészeti anyag feldolgozásakor erre a részre szorítkozunk, de a történelmi, helytörténeti, néprajzi anyag vonatkozásában igyekszünk minél alaposabb adatgyűjtéssel elemzni Kis- és Nagygéc múltját.

Nagygéc. Ghid cultural și istoric

Nagygéc este o așezare din Câmpia Szatmár-Bereg, în Erdőhát, aproape de granița maghiaro-română, la 10 km de Csenger. În noaptea de 13 spre 14 mai 1970, Someșul a ieșit din matcă și a inundat localitatea. După retragerea apelor, satul a rămas una cu pământul. Locuitorii și-au manifestat dorința de a reduce la viață așezarea, însă o decizie politică greșită a condamnat satul la dispariție totală, populația fiind evacuată și reconstrucția interzisă. În 1981 teritoriul satului a fost alipit de Csengersima. La începutul elaborării acestei prezentări am decis să tragem o linie imaginară de demarcare, pentru că teritoriul satului Nagygéc se află și acum la sud de drumul principal 49, iar perieghezele noastre au vizat acest teritoriu. În prelucrarea materialelor arheologice ne-am limitat la materialul provenit din această zonă, dar prinț-o foarte migăloasă colectare a datelor istorice referitoare la istoria locală și a valorilor etnografice, am încercat să prezintăm trecutul localităților Kis- și Nagygéc.

Nagygéc. Historical and cultural guide

Nagygéc is located 10 km from Csenger in Erdőhát in the Szatmár-Bereg Plain close to the Hungarian-Romanian border. The Szamos inundated the village on the night from May 13 to 14, 1970. After the water had retreated, life would have returned into the ruined village but an erroneous political decision condemned the village to death: the population was evacuated and constructions were banned. Its territory was annexed to Csengersima in 1981. Thus at the start of our work we decided to draw an artificial border. As the territory of Nagygéc is south of route no. 49, we made field walking in this area. We confined the elaboration of the archaeological finds to this area but regarding the historical, local historical and ethnographic materials, we do our best to collect as many data as possible to the analysis of the history of Kis- and Nagygéc.

NAGYGÉC A KEZDETEKTŐL A XVII. SZÁZAD VÉGÉIG AZ ÍROTT FORRÁSOK ALAPJÁN

A település neve bizonytalan eredetű. Egyes kutatók szerint a régi magyar Gécs~Gőcs személynévből, mások szerint a Gergelybeczett formájából ered. Első írásos említése *Gech*¹ formában 1281-ből való. A kisnemesek által lakott falu birtokosa ekkor a Csák nembeli Simon fia: Miklós. Az oklevél tartalma szerint Pete falut zálogként bírta. Innen (*Seych/Geych*) származott Ábrahám, akit 1308-ban Szatmár megye egyik szolgabírójaként, majd 1312-ben nádori kijelölt emberként (*de Gyssci*) említének, aki kolcsi, olcsvai és vetési peres ügyekben intézkedett. Ugyanő feltehetően 1316–21 között is betöltötte e posztot, mert a megye alispánja és szolgabírái 1316-ban Gécen (*Gych*) szignálták oklevelüket. 1320-ban Simon fia: Géci Demeter özvegye tűnik fel, akit másokkal egyetemben Bátori Bereck alispán a pócsi birtokból leánynegyed fejében fizetett ki. Az 1320-as években *Geech* néven is szerepelt a település. 1333-ban Mátyás fia: Péter és Máté fia: Jakab géci nemesek panasssal éltek Arteusteleki Domokos fiai: János, Barthal[om]eus, Lőrinc és Balázs, továbbá „Székely” István ellen, akik géci birtokaikat elfoglalták, és házukban két jobbágynakat megsebesítették. I. Károly felszólította a megyét az ügy

¹ Az oklevelekben különböző névváltozatokkal szerepel a település. Az alábbiakban mindenkor csak az egyes újabb névvariánst tüntettük fel.

NAGYGÉC ÎN IZVOARELE DOCUMENTARE DE LA ÎNCEPUTURI PÂNĂ LA SFÂRȘITUL SECOLULUI AL XVII-LEA

Numele localității are origine incertă. După părerea unor cercetători, provine din vechiul nume maghiar de persoană Gécs~Gőcs, alții susțin însă că își are originea în diminutivul numelui *Gergely* (*Grigore*). Prima atestare documentară datează din 1281, unde satul apare în forma *Gech*¹. În acea perioadă, proprietarul satului locuit de nobili mici era Miklós, fiul lui Simon din neamul Csák. Conform documentului, acesta avea în proprietate și satul Petea, ca zálog. De aici era originar Ábrahám, cel pomenit în 1308 ca unul dintre juzii nobililor din comitatul Sătmar, iar mai apoi, în 1312, ca om al palatinului (*de Gyssci*), desemnat să decidă în procesele privind localitățile Culciu, Olcsva și Vetiș. Presupunem că tot el îndeplinea acest rol și între anii 1316-21, deoarece vicecomitele și juzii nobiliari ai comitatului emiteau în 1316 documente de la Géc (*Gych*). În anul 1320 este menționată în documente văduva lui Géci Demeter, fiul lui Simon, care, împreună cu alte persoane, fusese recompensată de către vicecomitele Bátori Bereck pentru partea care i se cuvenea pe linie feminină din moșia Pócs. În anii 1320, așezarea apare și sub denumirea de *Geech*. În 1333, nobilii din Géc, Péter- fiul lui Mátyás și

¹ Numele așezării apare îndocumete în forme diferite. În continuare vom semnala doar varianta nouă.

NAGYGÉC FROM THE BEGINNINGS TO THE LATE 17TH CENTURY IN THE LIGHT OF WRITTEN SOURCES

The origin of the name of the settlement is uncertain. Certain specialists hold that it came from the old Hungarian personal name Gécs~Gőcs, while according to others, it is a diminutive form of the name Gergely. It was first mentioned in the form *Gech*¹ in 1281. The owner of the village inhabited by members of the lesser nobility was Simon's son Miklós of the Csák clan. According to the content of the document, he held Pete village in mortgage. Ábrahám, who was mentioned as one of the judges of Szatmár county in 1308 (*Seych/Geych*) and as the appointed man of the palatine in 1312 (*de Gyssci*), came from here. He was charged with lawsuits in Kolcs, Olcsva and Vetés. He probably held the same office in 1316-21 since the deputy head of the county and the judges of the county signed their document in Géc (*Gych*) in 1316. In 1320, the widow of Simon's son Demeter Géci appears whom, together with others, Bereck Bátori deputy county head paid from the Pócs estate by way of the daughter's quarter. The settlement was also mentioned by the name *Geech* in the 1320's. In 1333, Mátyás' son Péter and Máté's son Jakab nobles from Gécs raised a complaint against Domokos

Hunkori, népoándorlás kori és középkori leletek
Vestigii arheologice din epoca hunică,
a migrațiilor și evului mediu

Finds from Hun Age, Migration Period and Middle Age

¹ The settlement is mentioned by different versions of the name in the documents. In the followings only the new versions will be marked.

tisztázására, a birtokviszonyok rendezésére. 1338-ban Géci László fiai: János, András és Jakab, Mátyás fia: Pétertől kérték jussukat Géc (*Guech*) birtokból.

A per eredményeképpen Gécet négy részre osztotta az országbírói ítélet: Mátyás fia: Péter két részét kapott apjának telkével és a Szent Péter apostolnak ajánlott egyház felével, László fiai Jakab és apjuk kúriáit és az egyház másik felét nyerték el. Géci Mátyás fia: Péter (*de Gychy/ de Kych*) a Bátoriak perében kijelölt személy majd 1359-ben Rozsályi Gergely fia: György mester érdekeit képviselte. 1347-ben ugyanő elismerte tartozását a Lengel családnak. 1366-ban nádori megbízott Varsány és Szárazberek határjárása során. Ebben az esztendőben megyei szolgabírói tisztséget is ellátott. 1369-ben a Közép-Szolnok megyei Orbó település perében tanúskodott. 1375-ben Géci Jakab fiát: Andrászt gyanúsítottként nevezték meg a Darahi Csáki Miklós meggyilkolását tárgyaló perben. Ez évből keltezett az az oklevél is, mely Géci Miklós birtokát Vizsoly szomszédságában említi. 1376-ban az említett Géci Pétert tanúként nevezték meg Cudar Péter halmaskodási ügyében, majd 1378-ban a megye ítéletének egyik végrehajtója a Zsarolyáni nemesek és a timóteustelekiek ügyében. 1379-ben Sényői Domokos özvegye, Anna, öccsének Péternek elengedte a Géc birtok után járó leánynegyedet. 1389-ben Géci Péter kijelölt királyi ember a Zsarolyáni család belvízsályát tisztázni hivatott perben. 1393-ban Géci János tűnt fel e szerepkörben Meggyesi István mester, valamint

Jakab- fiul lui Máté, depun plângere împotriva lui János, Barthal[om]eus, Lőrinc și Balázs, fiii lui Arsteusteleki Domokos și „Székely” István, care le-au ocupat abuziv posesiunile din Géc și au rănit doi iobagi refugiați în propriile lor case. Regele Carol I a somat comitatul să elucidze cazul și să rezolve problemele legate de proprietate. În 1338, fiii lui Géci László: János, András și Jakab, au cerut de la Péter, fiul lui Mátyás partea care li se cuvenea din moșia Géc. Decizia palatinului a împărțit localitatea Géc în patru: Péter, fiul lui Mátyás a primit două părți din teritoriu, incluzând lotul cuvenit tatălui său, și jumătate din biserica cu hramul „Sf. Apostol Petru”; fiii lui László au obținut curia lui Jakab și a tatălui lor și cealaltă parte a bisericii. Péter (*de Gychy/ de Kych*), fiul lui Mátyás de Géc a fost persoana desemnată în procesul familiei Bátori, iar în 1359 a apărat interesele maestrului György, fiul lui Rozsályi Gergely. În 1347, tot el a recunoscut datoria față de familia Lengel. În 1366 este împuternicit al palatinului pentru realizarea hotărnicirii între Varsány și Bercu. În același an îndeplinește și funcția de jude nobiliar al comitatului. În 1369 a depus mărturie în procesul referitor la localitatea Orbó, din comitatul Solnocul de Mijloc. În 1375 András, fiul lui Géci Jakab a fost acuzat în procesul privind uciderea lui Darahi Csáki Miklós. Tot din acest an datează și documentul care menționează moșia lui Géci Miklós de lângă Vizsoly. În 1376, Géci Péter este pe lista martorilor în procesul

Arteusteleki's sons János, Barthal[om]eus, Lőrinc and Balázs and against István "Székely", who had captured their estates in Gécs and wounded two of their villeins in their house. Charles I ordered the county to clarify the affair and to settle the ownership of the estate.

In 1338, László Géci's sons János, András and Jakab demanded their share from the Géc estate (*Guech*) from Mátyás' son Péter. The judgement of the Lord Chief Justice was to divide Géc in four parts: Mátyás' son Péter got two parts with his father's lot and half of the church consecrated to Apostle St Peter, while László's sons got Jakab's and their father's mansions and the other half of the church. Mátyás Géci's son Péter (*de Gychy/ de Kych*) was the appointed person in the lawsuit of the Bátoris and then in 1359, he represented the interests of Gergely Rozsályi's son master György. In 1347 he acknowledged his debt to the Lengel family. In 1366, he was the palatine's commissioner in the survey of the lands of Varsány and Szárazberek. The same year, he also held the office of the county judge. In 1369, he was witness in the lawsuit of the Orbó village in Middle Szolnok county. In 1375, Jakab Géci's son András was accused of murder in the trial of Miklós Darahi Csáki's murder. The document that mentions Miklós Géci's estate next to Vizsoly is dated from the same year. In 1376, the above-mentioned Péter Géci was summoned as a witness in the trial of Péter Cudar's arbitration affair, and in 1378, he was one of the executors of the county's

Késő középkori – újkori leletek
Vestigii arheologice din evul mediu târziu – epocă modernă
Finds from Late Middle Age – Modern Era

Drág és Balk vajdák konfliktusában. 1420-ban Vetési Jakab alispán eltiltotta Géc birtokosát, Csáki István fia: Istvánt és jobbágyait a Darahiak darai és vizsolyi földjeinek használatától. 1430-ban a Darahiak tiltakoztak az ellen, hogy Peleskei István géci és tótfalui jobbágyaival vizsolyi erdejüket kivágatta. 1431-ben Darahi Jakab fiát: Jánost és Darahi Mátyus fiát: Lászlót iktatták Géc (*Geecz*) birtokába, de a Peleskei-család géci falunagya ennek ellenmondott. 1436-ban a (Csenger) Simával határos Géc vétel útján a Csákiak kezén volt. 1439-ben a Káta nembeli Csarnavodai Miklós és leánya Erzsébet nyert itt birtokrész. 1450-ben a Csákiak zálogba adták birtokukat (*Ghecz*) a Perényieknek. 1454-ben Csáki Ferenc a maga és gyermekei nevében – más birtokok mellett – átengedte Gécet (*Nagh Gycz*) és tartozékait Szántói Becsk Lászlónak, Péternek és Dénesnek Bihar megyei falvakért (Dl 65074). Az ügylet azonban nem volt problémamentes, amit az is bizonyít, hogy 1474-ben per lett belőle a váradi káptalan színe előtt (Dl 65110). Közben 1466-ban Ónodi Cudar Jakab és Csaholyi Pál perében a tanúk között fel van sorolva egy bizonyos Géci (*Gychi*) Bálint is. 1485-ben Szántói Becsk János géci birtokrészét 125 aranyforintért zálogba adta Perényi Miklós özvegyének, Csaholyi Borbálának (Dl 65134). 1498-ban Szántói Becsk László, János és György egyezséget kötött Darahi Kristóffal és Jánossal, hogy – egyebek mellett – nagygéci jószágaikat szabadon legeltethetik Dara és Vizsoly legelőin (Dl 65176). 1517-ben kelt Becsk Péter

de abuz a lui Cudar Péter, iar în 1378 este executorul deciziei comitatului în cazul nobililor din Zarolyán și a celor din Timóteustelek. În 1379, Anna, văduva lui Sényői Domokos, renunță în favoarea fratelui mai mic, Péter, la sfertul moștenit din posesiunea Géc pe linie feminină. În 1389 Géci Péter este omul regelui în procesul familiei Zsarolyáni. În 1393 apare în acest rol Géci János, fiind desemnat în conflictul dintre maistrul Meggyesi István și voievooii Drag și Balc. În 1420, vicecomitele Vetési Jakab le-a interzis lui István, fiul lui Csáki István, proprietarul așezării Géc și iobagilor acestuia să folosească pământurile familiei Darahi din Dara și Vizsoly. În 1430 membrii familiei Darahi protestează că Peleskei István și iobagii săi din Géc și Tótfalu le-au tăiat pădurea din Vizsoly. În 1431 moșia din Géc (*Geecz*) a intrat în posesia lui János, fiul lui Darahi Jakab și a lui László, fiul lui Darahi Mátyus, dar hotărârea a fost contestată de conducătorul satului din partea familiei Peleskei. În 1436 localitatea Géc, vecină cu (Csenger)Sima se afla în mânile familiei Csáki, fiind obținută prin cumpărare. În 1439, Csarnavodai Miklós și fiica sa, Erzsébet, originari din neamul Káta, au primit o parte din sat. În 1450 familia Csáki a zălogit moșia (*Ghecz*) familiei Perényi. În 1454 Csáki Ferenc, în numele său și al copiilor, a renunțat – între altele – la proprietatele din Géc (*Nagh Gycz*) în favoarea lui Szántói Becsk László, Péter și Dénes, în schimbul unor sate din Bihar (Dl 65074). Afacerea nu s-a derulat însă fără probleme, dând naștere în 1474

judgement in the affair of the nobles of Zsarolyán and the people of Timoteustelek. In 1379, Domokos Sényői's widow Anna ceded the daughter's quarter from the Géc estate to her younger brother Péter. In 1389, Péter Géci was the appointed man of the king in the lawsuit of the family strife of the Zsarolyáni family. In 1393, János Géci appeared in the same role in the conflict of master István Meggyesi and Voivods Drág and Balk. In 1420, Jakab Vetési deputy county head banned István Csák's son István the landowner of Géc and his villeins from the lands of the Darai family in Dara and Vizsoly. In 1430, the Darais complained that István Peleskei had had his villeins from Géc and Tótfalu cut their forest at Vizsoly. In 1431, Jakab Darahi's son János and Mátyus Darahi's son László were named as the owners of Géc (Geecz) but the village steward of the Peleskei family protested. In 1436, the Csákis bought Géc in the neighbourhood of (Csenger)Sima. In 1439, Miklós Csarnavodai of the Káta clan and his daughter Erzsébet won a part of an estate here. In 1450, the Csákis mortgaged their estate (*Ghecz*) to the Perényis. In 1454, Ferenc Csáki in his own and his children's name ceded Géc (*Nagh Gycz*) with all its appurtenances, beside other estates, to László, Péter and Dénes Szántói Becsk for villages in Bihar county (Dl 65074). But the agreement was not without a flaw. A lawsuit started from it in 1474 in front of the Várad chapter (Dl 65110). In the meantime, a certain Bálint Géci (*Gychi*) was mentioned

Árpád-kori, középkori tárgyak és a 16. sír leletei
a református templom ásatásából
Obiecte din perioada arpadiană și din evul mediu,
și vestigiiile mormântului nr. 16. ale bisericii reformate
Finds from the excavation in the Calvinist church:
Arpadian and Middle Age, objects from grave 16

végrendelete, mely birtokai között említi Gécet (*Gycy*) (Dl 65206). 1519-ben Szántó Becsk Antal 50 Ft ellenében zálogba adta Géc faluban fekvő birtokrészzeit Károlyi András özvegyének Apollóniának (Dl 65210). 1519-ben Géci (*Geth-i*) László, mint Csáki Mihályné Rozgonyi Anna ügyvédje tűnt fel a Rozgonyi-család birtokosztokodásával kapcsolatos perben (Dl 17566).

Nagygéc határában létezett egykor Kisgéc, melyre egy 1339-ből származó adat szolgál bizonysságul. Ez „*sessio minoris Guechteluke*” néven említi, melynek betelepítői a később egyedüli birtokosként nyilvántartott Csákiak lehettek. 1477-ben *Kysgerch*, 1550-ben *Kysgeecz* formában szerepelt a település a forrásokban, 1636-ban egy Szatmár vármegyei regeszta említi Kisgéci (*Kis Geczi*) Mihály csengeri esküdt nevét.

1638-ban a Csengerben összeült Szatmár vármegyei törvényszék kihirdette II. Ferdinánd király parancslevelét Dara falu új birtokosainak beiktatásáról. A szomszédos Gécet Nagy Jakab és Gyalla Máté képviselte.

Gécz nevű falu a középkorban Győr vármegyében is létezett: Écs közelében 1323-ban szerepel a helységnév, mint a pannonhalmi főapátság birtoka, a XV. század végén pedig a Moróczhidai család kezén volt. 1353-tól szerepel a forrásokban egy Veszprém megyei Gic is. Gömör vármegyében Pelsőc környékén egy 1427. évi oklevélben találkozunk Géczpatakával. Nógrád vármegyében pedig 1333-ban Géc, 1448-ban Középső- és Felsőgéc, 1457-ben pedig Alsógéc néven

unui proces desfășurat în fața Capitului din Oradea (Dl 65110). Între timp, în procesul dintre Ónodi Cudar Jakab și Csaholyi Pál este enumerat printre martori un individ cu numele Géci (*Gychi*) Bálint. În 1485 Szántói Becsk János a zálogit pentru 125 de florini de aur partea lui din moșia Géc văduvei lui Perényi Miklós, Csaholyi Borbála (Dl 65134). În 1498 Szántói Becsk László, János și György se înteleg, printre alții, cu Darahi Kristóf și János, pentru dreptul de liberă folosire a păsunilor din Dara și Vizsoly (Dl 65176). Testamentul lui Becsk Péter a fost datat în 1517, și între posesiuni este amintită și Géc (*Gycy*) (Dl 65206). În 1519 Szántó Becsk Antal a dat în zálog pentru 50 Ft părțile de moșie aflate pe teritoriul satului Géc văduvei lui Károlyi András: Apollónia (Dl 65210). În 1519, Géci (*Geth-i*) László este menționat în calitate de avocat al soției lui Csáki Mihály, Rozgonyi Anna, în procesul de partaj al familiei Rozgonyi (Dl 17566).

În hotarul satului Nagygéc se află pe vremuri satul Kisgéc, localitate atestată documentar în 1339. Izvorul se referă la „*sessio minoris Guechteluke*”, întemeietorii satului fiind membrii familiei Csáki, unicii proprietari ai posesiunii. În 1477: *Kysgerch*, în 1550: *Kysgeecz*, iar în 1636, într-un registru al comitatului Sătmar, este menționat numele unui jurat din Csenger: Kisgéci (*Kis Geczi*) Mihály.

În anul 1638, Tribunalul comitatului Sătmar, întreunit la Csenger, a făcut cunoscut ordinul regelui Ferdinand al II-lea cu privire la instaurarea noilor

among the witnesses in the lawsuit of Jakab Ónodi Cudar and Pál Csaholyi in 1466. In 1485, János Szántói Becsk mortgaged his part of the estate for 125 gold forints to Miklós Perényi's widow Borbála Csaholyi (Dl 65134). In 1498, László, János and György Szántói Becsk agreed with Kristóf and János Darahi that, among others, they can freely drive their livestock from Nagygéc to his pastures in Dara and Vizsoly (Dl 65176). Péter Becsk's testimony was written in 1517 in which Géc (*Gycy*) is mentioned among his estates (Dl 65206). In 1519, Antal Szántó Becsk mortgaged his part of the estate in Géc village for 50 forints to András Károlyi's widow Appolónia (Dl 65210). In 1519, László Géci (*of Geth*) appeared as the lawyer of Mihály Csák's wife Anna Rozgonyi in a lawsuit on the division of the estate of the Rozgonyi family (Dl 17566).

A Kisgéc also existed beside Nagygéc, which is proved by a record from 1339. It mentions it as „*sessio minoris Guechteluke*”, and probably the Csákis, who were later recorded as the single owners, settled people here. It is mentioned by the names *Kysgerch* in 1477 and *Kysgeecz* in 1550. In 1636, a register of Szatmár county names a certain Mihály Kisgéci (*Kis Geczi*) as a juror in Csenger.

In 1638, the Cserger session of the court of Szatmár county proclaimed King Ferdinand II's order about the new owners of Dara village. Jakab Nagy and Máté Gyalla represented the neighbouring Géc.

*A református templom 16. sírjának részlete
Detaliu din mormântul 16. a bisericii reformată
Detail of grave 16 in the Calvinist church*

említének települést. Ezek minden bizonnyal a mai Szécsény közelí Kisgéc és Magyargéc falvak előzményének tekinthetők.

A történeti források megőriztek számunkra néhány további helynevet Géc határából: a ma is létező – időszakos folyóvíz jelentésű – Erge mellett 1339-ben említik *Pegerchet*, míg egy 1497-re keltezett tanúvallatási jegyzőkönyvben maradt fenn *Zalath* földje, mint Géc határának része. Ez utóbbi a Kálnási-Sebestyén-féle helységnévyűjtésben már nem fordul elő, az előbbi viszont fennmaradt Pegert, Pérgec, Pérgec/Pégert formában, mint egykor erdő. A falu délkeleti határában fekvő területen jelenleg szántó és gyümölcsös húzódik.

Maksay Ferenc véleménye szerint a Géci család a Darahi/Darai család rokona lehet, és mint ilyen a Csák nemzetsegből származik. Ez lehet a magyarázata, hogy a középkor folyamán végig e nemzetsegből származó nemesek birtokolták.

A falu lakói a középkorban magyarok voltak. Egy 1423-ban kelt oklevél Beke, Bíró, Csonka, Céklás, Keve, Mészáros, Namonyi (Naményi?), Parlag, Szőke és Zsidó, míg egy 1430-ból származó Baranyay, Beze, Hiripy, Hodosy, Keresztény, Kövér, Kosos, Magyar, Nagy és Setét családneveket említ. Az előbbi oklevélből tudjuk, hogy a falu lakói között két kovács (*faber*) és két írástudó (*litteratus*) is élt.

Géc birtokosainak/birtokainak első pontos felmérése 1549-ből ismert. Eszerint Nagygécet teljes egészében

proprietari ai satului Dara. La acest eveniment, satul vecin, Géc, a fost reprezentat de Nagy Jakab și Gyalla Máté.

O localitate cu numele Géc exista și în comitatul Győr. În 1323, aceasta era posesiune a abăției din Pannonhalma, iar la sfârșitul secolului al XV-lea proprietatea se afla în mâinile familiei Moróczhidai. Începând din anul 1353 apare o localitate numită Gic și în comitatul Veszprém. În comitatul Gömör, în apropierea aşezării Pelsőcz, într-un document din 1457 apare denumirea Géczpataka. În comitatul Nógrád în 1333 apare o localitate sub numele de Géc. În 1448 este pomenit Középső- și Felsőgéc, iar în 1457 găsim o aşezare în forma Alsógéc. Aceste localități sunt cu siguranță aşezări anterioare satelor Kisgéc și Magyargéc din apropierea localității Szécsény de azi.

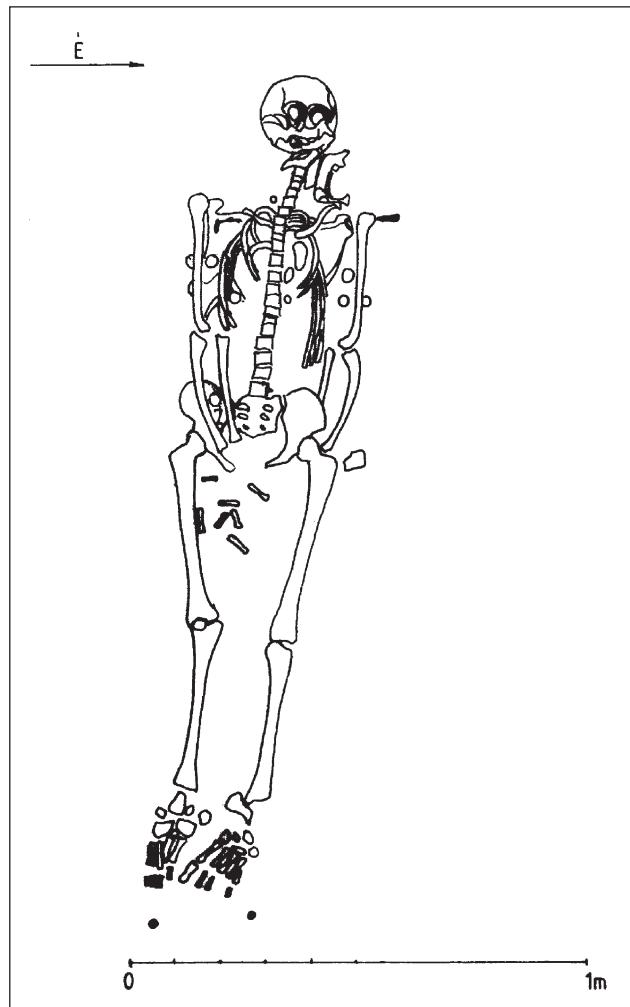
Izvoarele documentare au păstrat câteva toponime din hotarul satului Géc: pe lângă pârâul Erge –o apă curgătoare temporară – este amintit în 1339 locul *Pegerch*; într-un proces-verbal de mărturie apare *pământul lui Zalath*, ca parte a satului Géc. Acesta din urmă nu se mai regăsește în Dictionarul de Toponime al autorilor Kálnási și Sebestyén, dar primul s-a păstrat, desemnând inițial o pădure (Pegert, Pérgec, Pérgec/Pégert), iar astăzi teren arabil și livadă în partea sud-estică a satului.

În opinia lui Maksay Ferenc, familia Géci era înrudită cu familia Darahi/Darai, fiind astfel originară din neamul Csák. Prin acest fapt putem

A village called Gécz also existed in Győr county in the Middle Ages. The place name is mentioned as an estate of the Pannonhalma Abbey close to Écs in 1323, while in the late 15th century it was in the possession of the Moróczhidai family. A Gic is mentioned in Veszprém county in sources from after 1353 and Géczpataka at Pelsőc in Gömör county can be met in an document from 1427. In Nógrád county, a settlement is mentioned as Géc in 1333, Középső- and Felsőgéc [Middle and Upper Géc] in 1448 and Alsógéc [Lower Géc] in 1457. They were most probably the antecedents of the modern Kisgéc and Magyargéc villages close to Szécsény.

Historical sources have preserved a few more place names from the area of Géc. Beside the still existing Erge, which means an intermittent water course, *Pegerch* is mentioned in 1339, while *Zalath's* land survived in a record of the interrogation of a witness dated from 1497, both as fields of Géc. The latter one cannot any more be found in Kálnási-Sebestyén's place name collection, while the former name survived in the forms Pegert, Pérgéc, Pérgét/Pégért as a former forest. To date, arable lands and orchards lie southeast of the village.

According Ferenc Maksay, the Géci family must have been relative to the Darahi/Darai family and as such, they were he descendants of the Csák clan. It would explain that the village was possessed by nobles coming from this clan all through the Middle Ages.

*A református templom 16. sírjának rajza
Desenul mormântului 16. a bisericii reformată
Drawing of grave 16 in the Calvinist church*

Becsky István bírta 20 portával, míg Kisgécen a Rozsályi Kun család osztozott: László 4, Miklós 5, Imre 2, János 2 és özvegy Kun Lukácsné 1 porta erejéig.

Egyháza a reformációt megelőzően az erdélyi püspökség ugocsaifőesperessége alá tartozott. Miklós nevű papja 1332-ben 4, 1333-ban 2, 1334-ben pedig 6 garas pápai tizedet fizetett.

A falu lakossága a XVI. század közepéig római katolikus hitű volt, de – a környék többi településéhez hasonlóan – Drágffy Gáspár hatására református vallásra tért, mely feltehetően a szomszédos Csengersima felől terjedt át.

1671–1673 között Gécen Farkas Lászlóné Segney Zsófiától egy pusztakert, Szuhay Mátyástól itteni

Az ásatáskor talált csontok közös sírja
Osuarul descoperit prin săpătură
Ossuarium found at the excavation

explica de ce au fost proprietarii locului pe parcursul evului mediu cei care se aflau la originea acestui neam.

În evul mediu, locuitorii satului au fost maghiari. Un document datat în 1423 pomenește nume de familii cum ar fi: Beke, Bíró, Csonka, Céklás, Keve, Mészáros, Namonyi (Naményi?), Parlag, Szóke și Zsidó, iar unul din 1430 Baranyay, Beze, Hiripy, Hodosy, Kereszteny, Kövér, Kosos, Magyar, Nagy și Setét. Din primul document aflăm că în sat trăiau doi fierari (faber) și doi știatori de carte (litteratus).

Prima conscripție a posesorilor/posesiunilor din Géc este cunoscută din anul 1549. Conform acestui document, Nagygéc cu cele 20 de sesii ale sale a fost în totalitate proprietatea lui Becsky István. Kisgéc era în schimb împărțit între membrii familiei Rozsályi Kun: László a posedat 4 sesii, Miklós 5, Imre 2, János 2 iar văduva lui Kun Lukács 1.

Înainte de Reforma religioasă, parohia satului era arondată Arhidiaconatului de Ugocea al Episcopiei Transilvaniei. Preotul satului, Miklós, plătea 4 groși în 1332, 2 în 1333, și 6 în 1334 în contul decimei papale.

Până la jumătatea secolului al XVI-lea, populația satului a fost romano-catolică, dar asemenea așezărilor învecinate, la îndemnul lui Drágffy Gáspár, a îmbrățișat cultul reformat, care s-a extins probabil dinspre satul vecin, Csengersima.

Între anii 1671–1673, Cămara Regală a pus sechestrul pe o jumătate de sesie goală din Géc a lui

Hungarians inhabited the village in the Middle Ages. The family names Beke, Bíró, Csonka, Céklás, Keve, Mészáros, Namonyi (Naményi?), Parlag, Szőke and Zsidó are mentioned in a document from 1423, the family names Baranyay, Beze, Hiripy, Hodosy, Kereszteny, Kövér, Kosos, Magyar, Nagy and Setét can be found in another one from 1430. We know from the former document that there were two forgers (faber) and two literate people (litterqatus) in the village.

The first exact survey of the landowners/lands of Géc came from 1549. According to it István Becsky owned the entire Nagygéc with 20 houses, while the members of the Rozsályi Kun family shared Kisgéc: László had 4, Miklós 5, Imre 2, János 2 houses and the widow of Lukács Kun 1 house.

Until the reformation, its parish belonged to the Ugocsa archdeaconry of the Transylvanian bishopric. Its priest called Miklós paid 4 'garas' papal tithe in 1332, 2 in 1333, and 6 in 1334.

Until the middle of the 16th century, the villagers were Roman Catholic but similarly to other villages of the region, they were converted to Calvinism on Gáspár Drágffy's influence, which probably spread from the neighbouring Csengersima.

The royal treasury confiscated an empty half lot in Géc from Zsófia Segney, László Farkas's wife and the local and the Kisgéc (*Kis Győcs*) estate from Mátyás

*Résablakok a református templom déli falán
Ferestre înguste în peretele sudic a bisericii reformate
Narrow windows in the southern wall of the Calvinist church*

és kisgéci (*Kis Győcs*) birtokát is lefoglalta a királyi kincstár. Ennek oka minden bizonnyal a Wesselényifele összesküvésben való részvételük lehetett.

Az egyik 1671-ben készült urbárium Tholdy György peleskei kúriájához tartozó birtokként tüntet fel bizonyos kisgéci (*Kis Göcz*) és nagygéci prédi-umokat. Egy másik, 1675-re datált összeírás említi Nagygéc szántótit és „makkos erdejét”. Az erdőt használó jobbágynak sertéstizeddel vagy e helyett 10 denárral, míg a többiek pázsitadóval tartoztak az uralkodónak.

A települést 1696/1697 folyamán *Gettze* néven említették.

ELŐTÖRTÉNET ÉS KIEGÉSZÍTÉS A RÉGÉSZET EREDMÉNYEI ALAPJÁN

A terepbejárás

A falunak és határának története nem merül ki az írott szövegekből kihámozható információkban. A kép árnyalását két módszer segítségével próbáltuk meg: a terepbejárással és az ásatási eredmények elemzésével. Kezdjük mindjárt az elsővel!

Terepbejáráskor a kutatók vonalban felállva, árkon-bokron keresztül haladva fésülök át a szántóföldeket, begyűjtve az eke által kiforgatott leleteket. A tárgyak szóródása kijelöl egy régészeti leg értékelhető területet, a tulajdonképpeni lelőhelyet. Ezeket a térképen feltüntetve megkapjuk a térség különböző

Segney Zsófia, soția lui Farkas László, precum și pe posesiunile lui Szuhay Mátyás din Nagy- și Kisgéc (*Kis Győcs*). Motivul acestei decizii a fost probabil participarea lor în conspirația lui Wesselényi.

Un urbariu din anul 1671 prezintă unele posesiuni din Kisgéc (*Kis Göcz*) și Nagygéc ca aparținând curiei din Peleș a lui Tholdy György. O altă conscripție datată în 1675 amintește de terenurile arabile și „pădurea cu ghindă” din Nagygéc. Iobagii care foloseau pădurea datorau nobilului proprietar decima în porci sau 10 denari, iar ceilalți plăteau impozitul pe păsune. Așezarea a fost pomenită pe parcursul anilor 1696/1697 sub numele *Gettze*.

PREISTORIA ȘI REZULTATELE CERCETĂRILOR ARHEOLOGICE

Periegheze

Istoria satului și a împrejurimilor sale nu poate fi epuizează doar prin studierea izvoarelor scrise. Pentru extinderea imaginii asupra trecutului localității am recurs la două modalități de cunoaștere: perieghezele și analiza rezultatelor săpăturilor arheologice. Să începem cu prima!

Cu ocazia perieghezelor, cercetătorii se deplasează pe teren în linie și adună de pe arătură materialul arheologic scos de plug. Amplasarea obiectelor definește câte un punct cu valoare arheologică, care reprezintă de fapt situl. Siturile descoperite sunt

Szuhay in 1671–1673 probably because of their participation in the Wesselényi conspiracy.

A socage regulation from 1671 registered the Kisgéc and Nagygéc pediums [economic units] as belonging to György Tholdy's Peleske mansion. Another one from 1675 mentions the fields and "acorn forest" of Nagygéc. The villeins who used the forest had to pay a pig tithe or 10 denars, the rest owed grass tax to the ruler. In 1696/97, the settlement is mentioned as *Gettze*.

EARLY HISTORY AND ITS COMPLETION WITH ARCHAEOLOGICAL RESULTS

Field walking

The history of the village and its environs is not restricted to information read from document. Two methods helped drawing a more detailed picture: field walking and the analysis of the results of excavations. Let us start with the first one.

At field walking, people stand in a line and scour the territory in a straight line collecting the finds that the plough turned up. The scatter of the objects delineates an archaeologically valuable area: the site. Marking these areas in a map, we get the settlement pattern of the region in the subsequent periods. A special method of field walking is instrumental metal detection. With its help we can collect those smaller objects that the plough disturbed in the

*A református templom gótikus ablaka
Fereastră gotică a bisericii reformate
Gothic window of the Calvinist church*

korokban működő településhálózatát. A terepbejárás speciális módja a fémkeresős leletfelderítés, mellyel olyan kisebb méretű tárgyakat is be tudunk gyűjteni, amelyek az eke által bolygatott humuszban, a felszínhez közel találhatók, de szabad szemmel nem vehetők észre.

A feltáras leleteivel és a templom bemutatásával külön fejezetben foglalkozunk.

Bár csak az általunk szabott mesterséges határ vonaltól délre eső területet – azaz az egykori géci határ kb. felét – vizsgáltuk meg, mégis nagyszámú lelőhelyet azonosítottunk. Az ember megtelkedésének legkorábbi bizonyítékai a bronzkor kései periódusából származnak, nagyjából a Kr.e. XII–IX. századokból. Kevés pontosabban meg nem határozható leletanyagot találtunk, de ez alapján is bizonyos, hogy az ún. Gáva kultúra népessége megülte e vidéket. Jellegzetes, kívül fekete, belül sárga urnáik, füles bögréik, más edények cserepei kerültek elő a Garandnak/Ergének a település központjában húzódó mederszakaszának nyugati partján a *hidak között*, a Szomjas-kert keleti felében, a Tótfalus út mentén, a templom körül, az új temetőtől északnyugatra, a Kert-alján, az Egyház-tagban és a Géci-reten. Írott források híján a régészettudomány ezeket a művelődésekét a rájuk jellemző hagyaték alapján különbözteti meg egymástól. A Gáva műveltség nevét jellegzetes anyagának első találási helyéről nyerte. A feltehetően helyi eredetű népesség óriási szállásterülete a Kárpát-medencétől a Dnyeperig

marcate pe hartă, iar după legarea punctelor se constată imaginea rețelei de așezări. O formă specială a perieghezei este cercetarea cu detectorul de metale. Folosind această tehnologie pot fi colectate și artefacte mai mărunte, care au ajuns în urma plugului aproape de suprafață, dar nu pot fi observate cu ochiul liber.

Materialul arheologic și biserică vor fi tema unui capitol separat.

Cu toate că am cercetat doar teritoriul aflat la sudul liniei artificiale de demarcare trasa de noi – adică aproximativ jumătatea hotarului vechi din Géc – am reușit să identificăm un număr semnificativ de situri arheologice. Primele urme de așezări umane provin din epoca bronzului târziu, aproximativ din secolele XII–IX. î.Hr. Materialul descoperit este relativ puțin și datarea lui a pus unele probleme, însă, pe baza analizelor, putem afirma că zona a fost locuită de populația purtătoare a culturii Gava. Pe malul vestic al pârâului Garand/Erge, pe o porțiune din centrul localității, în partea estică a locului *Szomjas-kert*, de-a lungul drumului către *Tótfalu*, în jurul bisericii, la nord-vest de cimitirul nou, și în punctele *Kert-alja*, *Egyház-tag* și *Géci-rét* au fost descoperite urne de culoare neagră în exterior și galbenă în interior, cești cu toartă și alte fragmente de vase. În lipsa izvoarelor scrise, arheologia deosebește aceste culturi după materialul specific fiecarei. Cultura Gava a fost denumită după locul primei descoperi a materialelor specifice. Arealul populației, probabil de origine autohtonă, se extindea

humus close to the surface but cannot be seen by bare eyes.

The finds of the excavation and the church will be described in a separate chapter.

Although we examined only the territory south of the border we have drawn, that is about half of the fields of Géc, we could identify many sites. The earliest traces of human settlement came from the late phase of the Bronze Age, from about the 12th-9th centuries BC. The few finds we collected could not exactly be determined yet they certainly prove that the population of the so-called Gáva culture settled in this region. Their characteristic urns, which are black on the outside and yellow on the inside, and the fragments of other vessels were found on the western bank of Garand/Erge *between the bridges* in the centre of the village, in the eastern part of Szomjas-kert, along Tótfaluszi Road, around the church, northwest of the cemetery, at Kert-alja, Egyház-tag and Géci-rét. In lack of written documents, archaeology distinguishes these cultures by their characteristic remains. The Gáva culture was named after the first site where it was identified. The villages of the probably local population were distributed on a large territory from the Carpathian Basin to the Dnieper. According to the excavation results, significant crop cultivation was practised beside animal breeding. Bronze and gold were already generally used as the raw materials of their jewellery, articles of wear, weapons and tools.

A református templom gótikus sekrestyeajtaja
Ușa gotică a sacristiei bisericii reformate
Gothic door of the sacristy of the Calvinist church

terjedt, melyen falvainak maradványai nagy számban fordulnak elő. Az ásatások tanúsága szerint az állattenyésztés mellett jelentős gabonatermelést folytattak. Már általánosan használták a bronzot és az aranyat ékszereik, viseleti tárgyaik, fegyvereik, eszközeik alapanyagául. Az 1970-es árvíz után épített gát földmunkáinál előkerült egy bronztárgyakból álló leletegyüttes, mely sajnos nem került múzeumba. Az informátor szerint ebben a többi között kartekercs is volt. Ez azért fontos, mert a környék egyik legújabb késő bronzkori raktárlelete, a Nagygéctől 11 és fél kilométerre fekvő császlói is tartalmazott ilyet. Utóbbiban továbbá több harci csákány is előfordult, melyekhez hasonló Szamostatárfalváról vált ismertté.

A Gáva népesség uralmát majd csak a szkíta invázió törte meg valamikor a Kr.e. VIII. század táján. Feltehetően azonban a kisszámú hódító felolvadt az alapnépességen, mely viszont átvette a jövevények kultúráját, tárgyait. Ez az időszak már a vaskor korai szakasza.

A nyugat felől előretörő kelták – úgy tűnik – nem érintették Nagygéc környékét. A táj évszázadokig lakatlan volt, illetve állandó településsel nem bírt a vaskor kései periódusában. Nagy a valószínűsége, hogy a Kr.e. I. században a terület Boirebistas dák király uralmának érdekszférájába került, és valamikor a II. század végén a germán vandál törzs képviselői vetették meg lábukat a környéken. E feltevésre

din Bazinul Carpatic până la Nipru, unde întâlnim în număr mare urmele așezărilor de acest gen. Conform săpăturilor arheologice, pe lângă creșterea animalelor într-o măsură semnificativă, aceste comunități cultiva și cereale. Pentru confectionarea bijuteriilor, accessoriilor vestimentare, armelor și ustensilelor foloseau în general bronzul și aurul. În timpul lucrărilor de îndiguire de după inundația din 1970 a fost descoperit un depozit de bronzuri, care din păcate nu a intrat în patrimoniul muzeului. Conform datelor furnizate de informator, între obiecte era și o brătară. Această informație este foarte importantă, fiindcă cel mai recent depozit de bronzuri descoperit în zonă, cel de la Császló, de la 11,5 km de Nagygéc, avea în inventar o piesă asemănătoare. În depozitul acesta din urmă au fost identificate mai multe topoare de luptă, analogii ale acestora fiind cunoscute din Szamostatárfalva.

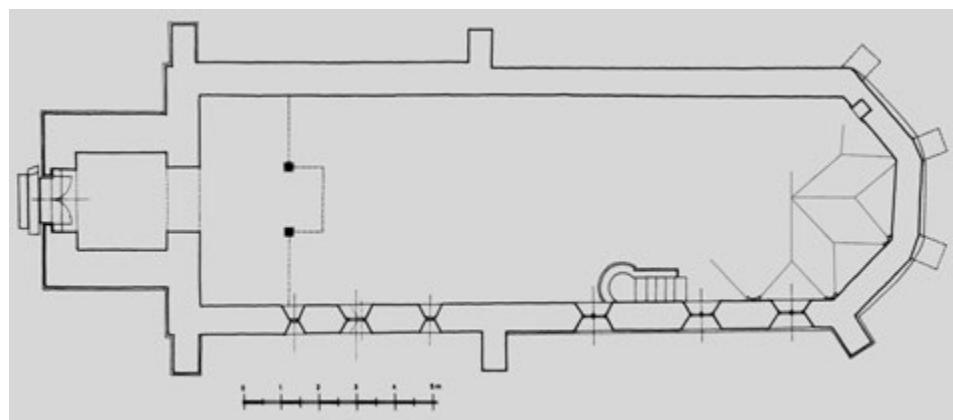
Dominația populației culturii Gava a fost întreruptă de invazia scitilor în jurul secolului al VIII-lea î.Hr. Foarte probabil însă cuceritorii au asimilat populația de bază, care, la rândul său, a preluat cultura și artefactele intrușilor. Această perioadă înseamnă deja perioada de început a epocii fierului.

Celtii, care înaintau dinspre vest – se pare – nu au atins împrejurimile localității Nagygéc. Teritoriul a fost nepopulat timp de mai multe secole, adică nu a dispus de o așezare permanentă în perioada epocii fierului târziu. Este foarte posibil ca undeva pe parcursul secolului I î.Hr. teritoriul să fi intrat

A bronze hoard was found during the earth works of the construction of the new dam after the 1970 flood but it never got into the museum. It was said to have contained an arm spiral, among others. It is important because one of the most recent Bronze Age hoard finds of the region discovered at Császló, 11 and a half kilometres from Nagygéc, also contained one and also a battle axe, the analogue of which is known from Szamostatárfalva.

The Scythian invasion put an end to the rule of the Gáva population sometime in the 8th century BC. However, the number of the conquerors was low and so they amalgamated in the local population, which, at the same time, adopted the culture and objects of the newcomers. This is already the early Iron Age.

The Celts, who advanced from the west, do not seem to have settled in the area of Nagygéc. This region was unpopulated for centuries: there were no permanent settlements in the late phase of the Iron Age. The territory most probably got into the sphere of interest of Boirebista Dacian king in the 1st century BC and the people of the Germanic Vandal tribe occupied it in the late 2nd century.

*A református templom alaprajza
Planul bisericii reformate
Groundplan of the Calvinist church*

egy-egy szórványos lelet jogosít fel bennünket: dák kerámia Csenger, vandál fibula (ruhakapcsoló tű) Vállaj határából. A késő bronzkori népsűrűséghoz hasonló csak a késő császárkor – hunkor idején alakult ki, valamikor a Kr.u. III. század végétől az V. század közepéig tartó periódusban. Temetők híján nem tudjuk biztosan megítélni, hogy kik is éltek itt ekkor, de a jelenleg elfogadott nézet szerint az előbb említett népek vegyültek, és egy kevert etnikum jött létre. A vidéket nyugatról a szarmaták, keletről a rómaiak Dacia provinciája felől is erős impulzusok érték. E képet – egyes feltételezések szerint – a gótok III. század végi támadásai miatt kiürített római tartományi központból, Porolissumból (ma Moigrad, Ro) érkező fazekasok színesítették tovább. Mindezen hatások együttes eredménye az lett, hogy a „senki földjén” egy virágzó fazekascentrum alakult ki. A központ és a hozzá tartozó császárkori falu Csengersima, Nagygéc és Pete/Petea (Ro) határában fekvő óriási kiterjedésű lelőhely, melynek több hektáros részét a közhelyben tárta fel a nyíregyházi Jósa András Múzeum és a Szatmárnémeti Megyei Múzeum régészei a határát kelő állomás bővítését megelőzően. Az itt élők jó minőségű szürke kerámiájukat ízléses pecsételt díszítéssel látták el, de nagy mennyiségben készítettek kavicszúzalékkal soványított anyagú főzőfazekat is. Termékeiket elsősorban a történeti Szatmár megyéből, valamint Szabolcs keleti feléből tudjuk kimutatni. További császárkori leletanyag

în sfera de interes a regelui dac Burebista, iar pe la sfârșitul secolului al II-lea s-au stabilit în zonă triburi vandale de origine germanică. Această presupunere este atestată de niște descoperiri sporadice: ceramică dacică în Csenger, fibulă vandală în hotarul satului Vállaj. Un nivel al densității populației asemănător celui din perioada epocii bronzului târziu a fost atins abia în epoca romană târzie - epoca hunică, în intervalul dintre sfârșitul secolului al III-lea și jumătatea secolului al V-lea. În lipsa cimitirilor, nu putem determina etnia locuitorilor zonei, dar, conform părerilor acceptate, a trăit aici o populație mixtă, formată din diferitele comunități amintite mai sus. Zona era supusă unor impulsuri puternice venite dinspre vest din partea sarmatilor și dinspre est din partea românilor din provincia Dacia. Această diversitate – conform unor păreri – a fost accentuată de olarii originari în centrul provinciei romane Porolissum (azi Moigrad, România), care a fost golită în urma atacurilor repetitive ale goților din secolul al III-lea. Rezultatul final al acestor impulsuri colective a fost înființarea unui centru de olărit pe „pământul nimănu”. Centrul de olărit și aşezarea din perioada romană de pe teritoriul satelor Csengersima, Nagygéc și Petea reprezintă astăzi un sit arheologic de foarte mari dimensiuni, din suprafața căruia mai multe hectare au fost cercetate nu de mult de specialiștii Muzeului Jósa András din Nyíregyháza și ai Muzeului Județean Satu Mare, cu prilejul lărgirii punctului de trecere a frontierei.

A few scattered finds support this idea: Dacian ceramics at Csenger and a Vandal brooch at Vállaj.

A similar density of settlements as in the late Bronze Age can be found only in the late Imperial – Hun period between the late 3rd century and the middle of the 5th century AD. It cannot certainly be estimated in lack of cemeteries who lived here; it is generally accepted that the above-mentioned populations formed a mixture. Strong impulses affected the area from the Sarmatians from the west and the Dacia province of the Romans from the east. This picture was supposedly further coloured by the potters who arrived from Porolissum (to date Moidgrad, Ro) the centre of the Roman province, which had been evacuated because of Gothic attacks in the late 3rd century. The complex result of these impacts was that a flourishing pottery centre developed in the “no man’s land”. The centre and the attached Imperial Period village were the huge site at Csengersima, Nagygéc and Pete/Petea (Ro). Several hectares of it were recently uncovered by the archaeologists of the Jósa András Museum and the County Museum of Szatmárnémeti preceding the enlargement of the border crossing. The potters applied stamped elegant ornaments on high quality grey ceramics, and a large number of cooking pots tempered with crushed pebbles were also found. Their products can be demonstrated first of all from the historical Szatmár county and the eastern part of Szabolcs. Imperial period materials were also

*Reneszánsz szentségtartó fülke
Sacristia renascentistă
Renaissance sacristy niche*

a Határ-dűlőből, a Komlódi-dűlőből, az Akácstól dél-nyugatra, a Szomjas-Kertből, a Fenti Kertből és a Forduló határrészekből került elő.

Tudjuk, hogy e késő császárkori fejlődés az V. század folyamán még biztosan tartott, de lezártultának idejét nem ismerjük. A hun foglalás időszakának legközelebbi lelete Szamostatárfalváról említhető. A sír elpusztult, csak tárgyai (sokszögcsüngős arany fülbevaló, korsó) kerültek a megyei múzeumba. Így sem embertani vizsgálatokra, sem ásatási megfigye-lésre nem volt mód, az elhunyt etnikumának meg-állapítására nem nyílt lehetőség. Egyetlen korabeli fémünk a géci határból egy rombusz átmetszetű ezüst csatkarika, mely a Tótfalusi út mellől származik.

A hun invázió a nagy népvándorlás korának bevezető eseménye. Ekkoriból egyetlen népet sem tudunk biztosan azonosítani sem Szatmárban, sem Beregben. Egyes kutatók szerint a honfoglalásig nagyrészt lakatlan vidék beardősödött, és csak itt-ott éltek rajta szláv kolóniák. Kis mennyiségű leletanyaguk csak szórványosan fordul elő. Egyre több azonban a Felső-Tisza-vidéken az olyan lelet, mely inkább az avarok jelenlétére utal. Ezek közül kiemelkedik a Forduló határrészben lelt ember ábrázolásos préselőminta, mely párhuzam nélkül áll. A megjelenített figura rokonai avar szállásterületről ismertek. Ezek alapján valószínű keltezése a VI-VII. század.

Az utóbbi időszak régészeti szenzációi közé tar-tozott Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében

Oamenii locului confectionau ceramică gri de foarte bună calitate pe care o ornamentau prin stampilare, dar și oale de gătit în cantități mari, din lut degresat cu pietriș. Artefactele lor au fost identificate în primul rând pe teritoriul Sătmărulei istoric și în partea estică a fostului comitat Szabolcs. Alte materiale din epoca romană s-au descoperit în punctele Határ-dűlő, Komló-di-dűlő, la sud-vest de Akácos, Szomjas-Kert, Fenti Kert și Forduló.

Este cert că această evoluție a epocii romane târzii durează încă pe parcursul secolului al V-lea, însă perioada încheierii sale nu o mai putem identifica. Cea mai apropiată descoperire din perioada invaziei hunilor este cea din Szamostatárfalva. Mormântul a fost distrus, păstrându-se doar câteva obiecte din inventarul funerar (cercel de aur cu pandantiv, cană) care au ajuns la muzeu. În acest context nu s-au putut realiza nici analize antropologice, nici cercetări arheologice, nefiind posibilă nici identificarea etnică a defunctului. Singurul obiect din metal din această perioadă a fost descoperit în hotarul satului Nagygéc și constă într-o cataramă de argint în formă de romb, care a fost găsită pe lângă drumul spre Tótfalu.

Marea invazie a hunilor a fost evenimentul pre-mergător al epocii migrației popoarelor. Din acestă perioadă nu am reușit să identificăm cu certitudine niciun popor pe meleagurile sătmărene sau în Bereg. Unii cercetători sunt de părere că teritoriul nepopulat a fost acoperit de păduri și doar ici-colo s-au format

collected in the fields called *Határ-dűlő*, *Komlódi-dűlő*, southwest of *Akácos*, *Szomjas-Kert*, *Fenti Kert* and *Forduló*.

The late Imperial Period development certainly lasted in the 5th century but we do not know when it ended. The closest find of the Hun occupation was uncovered at Szamostatárfalva. The grave perished, only its objects (gold earring with a polygonal pendant, jug) got into the county museum. Thus neither anthropological analyses nor excavation observations could be made and the ethnicity of the deceased could not be determined. The only contemporary metal find from Géc is a silver buckle ring of a diamond-shaped cross-section, which was found at *Tótfalus* Road.

The Hun invasion was the first event of the Migration Period. Not a single ethnic group can be identified from this period either in Szatmár or in Bereg. Certain researchers hold that the forests regained the region, which was uninhabited until the Conquest Period, and only a few small Slav colonies lived there. Their scattered finds were found at a few places. Nevertheless, there is an increasing number of find in the Upper Tisza region that attest to the presence of the Avars. The matrix depicting a human figure found in the field called *Forduló* is the most eminent find, which does not have an analogue. Similar figures are known from the occupation territories of the Avars. Accordingly it can most probably be dated from the 6th-7th centuries.

*A református templom mennyezete
Tavanul bisericii reformate
Ceiling of the Calvinist church*

*A református templom mennyezetének részlete
Fragment din tavanul bisericii reformate
Detail of the ceiling of the Calvinist church*

a Csengersima, valamint Csenger belterületén előkerült egy-egy honfoglalás kori lovas sír.

A Magyar Királyság megalakulása utáni – Géccel kapcsolatos – okleveles említésekről már volt szó, a templom történetével kapcsolatos fémleleteinket alább tárgyaljuk.

A korszak kerámiája, fenő- és őrlőkövei több helyütt jelentkeztek: a *Határ-dűlőtől* a *Fordulóig*, észak felé a *Luby-tagig* és dél felé a *Géci-rétig* valamennyi lelőhelyen megtaláltuk. Edényeik anyaga a késő császárkori – hunkori főzőfafazekakhoz hasonlóan szemcsés, de a fazekak pereme szinte kivétel nélkül tagolt, azaz fedő is tartozott hozzájuk. Díszítéstük sablonos: általában vonal- és hullámvonal, illetve fogaskerék mintásak, de nem ritka az edény csaknem teljes felületén körbefutó csigavonal dísz sem. A templom közelében találtuk az egyetlen korabeli fémleletünket: egy egyszerű réz karikagyűrűt.

A lelőhelyek láncolata, szóródása azzal magyarázható, hogy a közösségek egy-egy kiélt földdarab után újabbakat vettek művelés alá, így hosszabb-rövidebb ideig tartózkodtak egy helyen. Ez a mozgás azonban hamarosan megállt, és kialakult a mai falu magja.

Régészeti szempontból az előbb említett periódust Árpád-kor néven elkölöntjük az ezt követő java középkortól. Ekkorra a faluközpont immár a jelenlegivel egyezővé vált, csak a *Forduló* határrészben lehet kímélni egy tanya jelenlétét. A korábbihoz hasonló kerámia mellett változatosabbá válnak a formák, és

câteva colonii slave. Materiale arheologice din această perioadă apar doar sporadic. Tot mai mult material indicând prezența avarilor este descoperit în Bazinul Tisei Superioare. Între aceste descoperiri se remarcă un tiparul de chip uman fără analogii, care a fost găsit în punctul *Forduló*. Figura din imagine prezintă unele asemănări pe teritoriul taberelor avare. Pe baza acestor argumente, datarea sa se poate face în perioada secolului VI-VII.

O descoperire arheologică senzațională din treptul apropiat a fost identificarea unui mormânt din perioada descălecătorului în Csengersima și în centrul orașului Csenger din județul Szabolcs-Szatmár-Bereg.

Am tratat deja izvoarele istorice legate de Géc după formarea regatului Ungar, descoperirile legate de istoria bisericii urmând să fie prezentate mai jos.

Materialul ceramic, pietrele de şlefuit și râşnițe din această perioadă au fost surprinse în mai multe situri arheologice: de la *Határ-dűlő* până la *Forduló*, spre nord până la *Luby-tag*, iar spre sud până la *Géci-rét*. Materia primă a vaselor asemănătoare oalelor de gătit din perioada romano-hunică este zgrunțuroasă, buza oalelor este aproape fără excepție divizată, acestea fiind astfel prevăzute cu un capac. Ornamentarea este unilaterală, realizată de obicei cu modele din linii drepte și ondulate sau cu roata dințată, dar este des întâlnit și motivul spiralei care acoperă toată suprafața vasului. În apropierea bisericii a fost identificat sigurul obiect de metal, o verighetă simplă din cupru.

The two graves with horses of the Conquest Period are the greatest sensations of the recent archaeological investigations in Szabolcs-Szatmár-Bereg county: one was found at Csengersima, the other one on the inner territory of Csenger.

We have already mentioned the documents relevant to Géc from after the establishment of the Hungarian Kingdom. The metal objects connected with the history of the church will be discussed later.

The ceramics, whetstones and querns of the period were found at several sites from *Ható-dűlő* to *Forduló* and to *Luby-tag* in the north and to *Géci-rét* in the south. The raw material of their vessels was just as granulose as that of the cooking pots of the late Imperial – Hun period but the rims of the pots are profiled, which means that a lid belonged to them. They had a stereotype ornament: generally wavy or straight lines or roulette ornaments and spiral motives running all around nearly on the entire surface of the vessel. The only contemporary metal find, a simple copper finger-ring, was found close to the church.

The chain-like distribution of sites can be explained by the fact that the communities moved on after the land had been exhausted so they only spent a certain time at a place. This migration, however, soon stopped and the core of the modern village evolved.

In archaeology, the above-mentioned period is distinguished from the following middle period of the Middle Ages by the name Árpádian Period. By that

A szószék
Amvonul
Pulpit

mind színben mind méretben fejlődés következik be. Megjelenik a kerámia felületének – előbb csak a belső oldalának – mázazása is. Fémleleteink közül említhetjük a *Szomjas-kertből* származó gótikus ízlésű bevagdalt oldalú, vastengelyes bronz, téglalap alakú övcsat töredékét, egy hasonló alakú, miniatűr övcsatot, továbbá réz késnyél végeket, valamint egy XV. század elején vert kopott itáliai denárt. A *Forduló* határrészből pedig egy szintén téglalap alakú, karéjos díszű bronz övcsat töredék tartozik ehhez az időszakhoz.

A nagyjából a mohácsi csatától a Rákóczi-szabadságharcig tartó időszak régészeti lelőhelyei a középkoriakkal megegyeznek. Leletanyagunk zöme továbbra is kerámia, mely még tovább fejlődött, immár a teljes mázazás, a festés is minden napossá vált. A fazekasok tudását sokszor minimális falvastagságú edények dicsérik. A *Tótfalusi út mellékéről* több fémlelet is előkerült: ólom pisztolygolyók, gyűszűk, gombok jelzik az egykori minden napokat. Kiemelkedő leletünk III. Zsigmond lengyel király 1593-ban vert 3 garasa, azaz dutkája.² Ennek ide kerülése nem véletlen, amire egy 1599-ben kelt regeszta világít rá. Az irat közli Mátyás főherceg és Básti György főkapitány rendeletét, mely szerint a felső-magyarországi részekről tilos a gabonaimport Lengyelország felé.

² Az érme meghatározását Ulrich Attila numizmatikus (JAM) végezte el. Fogadja köszönetünket!

Şirul siturilor, răspândirea lor se poate explica prin faptul că membrii comunității, după ce au epuizat o suprafață de pământ, au început cultivarea unui alt lot, rămânând astfel pe loc doar temporar. Nu este mult timp însă, acestă mișcare s-a oprit și a luat ființă nucleul satului de azi.

Din punct de vedere arheologic, separăm intervalul de timp menționat mai sus, cunoscut prin denumirea de *perioadă arpadiană*, de evul mediu mijlociu. În această vreme, centrul satului a fost identic cu cel actual, numai în punctul de hotar *Forduló* reușinduse identificarea unui cătun. Ceramica se diversifică în acest interval de timp, atât prin culoare, cât și prin dimensiuni. Pe vasele ceramice apare și smalțul, aplicat inițial doar în interior. Printre descoperirile de metal se numără fragmentul de cataramă dreptunghiulară în stil gotic, cu axă de bronz și laturile crestate, o cataramă miniaturală asemănătoare, niște capete de cuțite și un denar italian șters, dintr-o emisiune din secolul al XV-lea. Din situl aflat în punctul *Forduló* s-a identificat din această perioadă un alt fragment de cataramă dreptunghiulară din bronz, cu ornament semicircular.

Siturile arheologice aparținând perioadei dintre bătălia de la Mohács și răscoala condusă de Francisc Rákóczi al II-lea sunt aproape identice cu cele din perioada evului mediu. Materialul arheologic majoritar rămâne în continuare ceramica, care prezintă o formă mai dezvoltată, smalțuirea devine deja integrală, iar vopsitul va fi ceva obișnuit. Pregătirea olarilor este

time, the centre of the village was the same as to date only the existence of a farmstead can be demonstrated in the field called *Forduló*. Beside the ceramics similar to the earlier ones, the shapes became more varied and a development could be observed in the colours and the measurements. Glazing of the surfaces – initially only the interior one – also appeared. From among the metal finds we can mention the fragment of an oblong-shaped belt buckle with an iron bar and cut edges of a Gothic taste from *Szomjas-kert*, a miniature belt buckle of a similar shape, copper knife handles and a worn Italian denar minted in the early 15th century. The fragment of an also oblong-shaped bronze belt buckle of a lobed ornament belongs to the same period from the field called *Forduló*.

The archaeological sites of the period from about the Mohács battle to Rákóczi's war of liberation are identical to the medieval ones. Most of the finds are ceramics, which further developed: glaze covered the entire vessel and painting became common. The potters' skill is demonstrated by vessels of often very thin walls. Several metal finds were found *beside Tótfalusi Road*: lead pistol bullets, thimbles and buttons evidence daily life. The eminent find is a 3 'garas' coin or ducat of King Sigismund III Polish king minted in 1593.² It did not get here incidentally, which is proved

A református templom tornya
Turnul bisericii reformate
Tower of the Calvinist church

² Attila Ulrich numismatist determined the coin (JAM). We are grateful to him.

Ebből eredően a kalászosok termelése lehetett az egyik legfőbb megélhetési forrás, melyet nyilván a szarvasmarhatartással egészítettek ki. A környék intenzív, lengyelföldi kereskedelmét több környékbeli pénzlelet is megerősíti, mint a Komlódtótfalu, Ura vagy Kisnamény határában leltek. Nézzük meg ezek után, hogy mivel egészít ki eddigi adatainkat a feltárás és a műemlékvédelem.

Az ásatás és a falkutatások konklúziója

1986. július 6. és augusztus 1. között Németh Péter, a Szabolcs-Szatmár Megyei Múzeumok igazgatója feltárást végzett a nagygéci református templom belsejében, illetve a templom szomszédságát további négy szelvénnyel kutatta meg. Az ásatási brigád tagjai a Budapest XIII. kerületi KISZ Bizottság építőtáborában részt vevő középiskolásokból, kőműves tanulókból kerültek ki. A feltárás célja az épület építéstörténetének és a temető kronológiájának megállapítása volt. Már ekkor több értékes megállapítást tettek a templom szerkezetével kapcsolatban: román kori fal alapozáson kívül – a vakolat megbontásával – gótikus sekrestyeajtóra és befalazott ülöfülkére bukkantak.

A cinterem 57 sírját bontották ki, melyek többsége erősen bolygatott volt az évszázadokon át folytatott rátemetkezések miatt és csak minimális leletet szolgáltattak. A leggyakoribb tárgyak a koporsószegek, több sírból csak értelmezhetetlen vasmorzsák került ki. Néhány temetkezésben párta szövetmaradványát

atestată de multe ori de vase cu pereți de grosime minimală. Din zona limtrofă *drumului spre Tótfalu* au ieșit la iveală mai multe obiecte metalice: cartușe de pistol din plumb, degetare, nasturi, toate mărturie a trecutului. O descoperire reprezentativă constă în cei 3 groși, adică ducați, emisi de regale Poloniei, Sigismund al II-lea în anul 1593.² Conform unui registru din 1599, apariția lor nu este întâmplătoare. Documentul publică ordinul prințului moștenitor Mathia și al căpitanului suprem Basta, conform căruia importul grâului din Părțile de Sus ale Ungariei în Polonia este interzis. În consecință, sursa principală a traiului a fost cultivarea cerealelor, care a fost completată evident de creșterea animalelor. Comerțul intensiv al zonei cu Polonia este atestat prin mai multe descoperiri monetare, de exemplu cele din Komlódtótfalu, Ura sau Kisnamény. Hai să vedem acum cum informațiile noastre completează cercetarea și protecția monumentelor.

Concluziile săpăturilor și ale cercetărilor de parament

Între 6 iunie și 1 august 1986, Németh Péter, directorul Muzeului din Județul Szabolcs-Szatmár, a efectuat o cercetare arheologică în interiorul bisericii reformate din Nagygéc, precum și în jurul acesteia, prin intermediul a patru secțiuni. Echipa de săpătură era

² Identificarea monedei a fost făcută de Ulrich Attila, numismat în cadrul MJANy. Mulțumim și pe această cale!

by a register from 1599. The document contains the decree of archduke Mátyás and György Básta captain-general, according to which corn export is banned from Upper Hungary to Poland. Accordingly, cereal cultivation could be the main source of subsistence, which was evidently completed with cattle keeping. A number of coin finds uncovered in the region support the intensive commercial contacts with Poland like the find units from Komlódtótfalu, Ura and Kisnamény. Let us see how the excavation and monument protection can contribute to our data.

Conclusions of the excavation and the wall investigations

Péter Németh director of the Museums of Szabolcs-Szatmár County conducted excavations inside the Calvinist church of Nagygéc and opened four cuttings to investigate the neighbourhood of the church between July 6 and August 1, 1986. The excavation crew was composed of secondary school students of

Nagyéc az I. Katonai felmérés szelvényén

Nagyéc pe harta primei ridicări militare

Nagyéc in the map of the 1st Military Survey

A magtár épülete napjainkban

Clădirea depozitului de cereale în zilele noastre

The granary to date

találtak. A leletek alapján három többé-kevésbé jól keltezhető sírt dokumentáltak. A legkorábbi (30. sín) nagyjából a templom legrégebbi periódusának idejéből, a XII-XIII. századból származik. Egyetlen melléklete a koponyán talált bronz S végű hajkarika. Egyes vélemények szerint ez arra utal, hogy az elhunyt egykor hosszú haját valamilyen frizuraként viselte, mások viszont e kiegészítőt egy szalagra, pántra felvarrva képzelik el. Az időben ez után következő temetkezés (57. sín) leletei közül csak a ruha összefogására szolgáló ún. párizsi kapcsok értékelhetők, melyek alapján a temetésre a XVI-XVII. században kerülhetett sor. A harmadik temetkezés (16. sín) már a temető használatának végét jelzi: a XVIII. század közepe tájáról származik. Mellékletei: 8 db nagyméretű, kör alakú, ónozott(?) réz lemezgomb, 2 db kék, nyomott gömb alakú üvegpaszttagomb és koporsószegek. E viseleti elemekből, illetve sírbeli helyzetükből megállapíthatjuk, hogy a halottat derékig érő, elől záródó dolmányban temették el, mely mellkas középig 4-4 két oldalon felvarrt gombbal záródott. A dolmány fölé pedig mentét terítettek, melynek rögzítésére a nyak két oldalán egy-egy üveggomb szolgált. A halottat kereszteny szokásnak megfelelően fejjel nyugatnak fektették, a koporsószegek pozíciója szerint a maihoz hasonló koporsóban. Jobb kezét a jobb comb tövére fektették, bal kezét a dereka alá helyezték.

formată din liceeni și ucenici de zidari, participanți la tabăra de construcții de sub egida Comitetului UTC al sectorului al XIII-lea din Budapesta. Scopul săpăturii a fost determinarea istoriei construcției clădirii și datea cimitirului. Cu această ocazie au fost făcute deja câteva observații interesante privitoare la structura bisericii: în afara fundației pereților romanici, prin desfacerea tencuielii s-a descoperit o intrare gotică de sacristie și o nișă de sedilie zidită.

S-au identificat 57 de morminte, majoritatea puternic deranjate de înhumările repetitive. Din acest motiv s-a păstrat doar foarte puțin material arheologic. Obiectele cele mai frecvente au fost cuiele de sicriu și fragmentele mici de fier, descoperite în mai multe morminte, pentru care nu s-a găsit însă nici o explicație. În unele morminte au fost descoperite fragmente textile dintr-o partă. Materialul a permis documentarea temeinică a trei morminte bine databile. Cel mai vechi dintre ele (mormântul 30) provine din perioada de început a bisericii, din secolele XII-XIII. Singurul obiect de inventar a fost un inel de păr din broz cu capete în formă de "S". Unii sunt de părere că acest obiect aparținea cuiva cu părul lung, folosind la realizarea unei anumite coafuri, alții își imaginează accesoriul aplicat pe o panglică sau curea. Din mormântul următor în ordine cronologică (mormântul 57) au avut valoare de datare doar copcile pariziene de haine, în lumina acestor descoperiri înmormântarea putând avea loc pe parcursul secolelor XVI-XVII.

masonry who took part in the “work camp” of the KISZ Committee of the 13th district of Budapest. The aim of the excavations was to determine the building history of the church and the chronology of the churchyard. A number of interesting observations were made concerning the structure of the church: beside a wall foundation from the romanesque period, a gothic sacristy door and a walled up sitting niche were uncovered under the plastering.

Fifty-seven graves were uncovered in the churchyard. Most of them were strongly disturbed by later burials in the following centuries and only a few finds could be recovered. The most common finds were coffin nails, and undefined iron crumbles could be observed in several graves. A few graves contained the textile remains of head dresses. Based on the finds, three graves could be dated relatively exactly. The earliest one (no. 30) came from the earliest period of the church, from the 12th-13th centuries. The only grave good was a bronze S-terminated lockring found on the skull. According to certain specialists it means that the deceased wore long hair, while others think that it was sewn on a piece of ribbon or strap. From the grave-goods of the chronologically next grave (no. 57), only the so-called Paris hooks that held together the dress could be identified, according to which the burial took place in the 16th-17th centuries. The third grave (no. 16) marked the end of the use of the churchyard: it came from the middle of the 18th cen-

Kondorfi Péterné sírköve
Monumentul funerar a lui Péterné Kondorfi
Péterné Kondorfi's tombstone

Az egyszerű aknasírokban kívül a templom északi falának előterében – az elbontott sekrestye területén – közös sírkamrát, osszáriumot is találtak.

2003 tavaszán újabb munka kezdődött a templomban Németh Péter és Juan Cabello vezetésével: az épület történetének műemléki szempontú vizsgálata, melyet falkutatásnak hívunk. E vizsgálatok több új adattal szolgáltak az 1987-ben megkezdett munkához.

A templom részletes leírását Németh Péter (utóbb Papp Szilárdtal) több ízben közzétette, ezért ettől eltekintünk, csupán egy vázlatra szorítkozunk. A templom több építési periódusa közül az első a román korszakra esik: nagyjából a XIII. század második felére – a XIV. század elejére. Itt azonban egy

Mormântul al treilea (mormântul 16) datează de la sfârșitul perioadei de utilizare a cimitirului, aproximativ de la jumătatea secolului al XVIII-lea. Inventarul constă în 6 nasturi de mărime mare, o placă de aramă placată cu staniu, 2 nasturi sferici, turtiți, sticla de culoare albastră și cuie de sicriu. După analiza elementelor de vestimentație și a poziției cadavrului în mormânt, putem concluziona că defunctul a fost înmormânat într-un dolman până la brâu, care se încheia până la mijlocul bustului cu două rânduri de nasturi. Deasupra dolmanului purta mantaua, prin să la gât cu doi nasturi din sticla. Mortul a fost aşezat conform tradițiilor creștine, cu capul spre vest, iar după poziția cuielor găsite, într-un sicriu asemănător celor din zilele noastre. Mâna dreaptă a defuncțului era aşezată la baza coapsei, mâna stângă sub şale.

În afara mormintelor individuale, în fața zidului nordic al bisericii – în locul sacristiei demolate – a fost descoperit un mormânt comun, un osuar.

În primăvara anului 2003 a debutat o nouă investigație în biserică, sub conducerea lui Németh Péter și Juan Cabello, cuprinzând o cercetare de parament. Această analiză a contribuit cu mai multe date noi la rezultatele cercetărilor începute în 1987.

Descrierea amănunțită a bisericii a fost publicată în repetate rânduri de Németh Péter (ultima oară în colaborare cu Papp Szilárd), din acest motiv renunțăm la ea și ne rezumăm la unele date generale. Biserică a trecut prin mai multe perioade de construcție: prima

Luby Károlyné Péchy Ilona sírköve
Monumentul funerar a lui Károlyné Luby Ilona Péchy
Károlyné Luby Ilona Péchy's tombstone

tury. The grave goods were 6 large circular, lead-coated(?) copper shirt buttons, 2 blue, compressed spherical glass paste buttons and coffin nails. These elements of wear and their location in the grave imply that the dead was buried in a dolman reaching down to the waist-line, which was buttoned in the front with each three buttons sewn on both sides until the middle of the chest. A pelisse was laid over the dolman, which was fixed with each a glass button on both sides. The dead was laid with the head to the west according to Christian customs in a coffin similar to the actually used ones according to the coffin nails. The right hand was laid onto the top of the thigh, the left hand was bent under the waist.

Beside the simple shaft graves, an ossuary was also found on the territory of the pulled down sacristy in front of the northern wall of the church.

In the spring of 2003, investigations were started in the church by Péter Németh's and Juan Cabello's direction. They intended to examine the building history with a method called wall investigation. These investigations completed the work started in 1987 with many new data.

Péter Németh published the detailed description of the church several times (recently together with Szilárd Papp) so only a sketch will be given here. From the building periods of the church, the first one is dated from the romanesque period, approximately from the second half of the 13th century and the early 14th century. We must stop here: just beside the exterior side of the end of the chapel, a copper coin minted by Béla III (ruled from 1172 to 1196) was found by the metal detector during our field walking. Until Maria Theresa's order, Christians buried their dead in the churchyard and they often put coins in the graves as oboli. So it seems possible

Ferenczi György sírköve
Monumentul funerar a lui György Ferenczi
György Ferenczi's tombstone

megjegyzést kell tennünk: a szentélyzáródás külső oldala mellett közvetlenül jelen munkánk terépi része során, fémkeresőt használva egy III. Béla (uralkodott: 1172–1196) rézpénzt találtunk. Mária Terézia rendeletéig a keresztyének templom körüli temetőkbe temetkeztek, és halotti obulusként gyakran mellékeltek a sírba pénzt. Fennáll tehát a lehetősége annak, hogy már a XII. század második felében is templom/kápolna állt e helyen. Természetesen az is elképzelhető, hogy a falu – templom előtti – létenek bizonyítéka az érme, de egy biztos: az 1280. évi első okleveles adat előtt már létezett a falu.

E kis kitérő után folytatva a témát, a téglából rakott templom korabeli elemei a déli falon észlelhető résablakok és az északi oldalon egykor állott sekrestye alapozása, mely az ásatás révén vált ismertté. A vakolat leverésével jelentkeztek a Szatmárban fennmaradt más Árpád-kori templomoknál (Szamostárfalva, Csenger) is alkalmazott mázas téglák. A késő gótika idején, azaz a XV. század végén vagy a XVI. század elején megnövelték a templom méretét keleti irányban, mely ezzel 1896-ig már nem változott. minden más azonban folyamatosan bővült, szépült, modernizálódott. Az ablakokat már az új stílusban alakították ki, a falakat tágabbé rekkelték el. Az északi oldalon újabb sekrestyét emeltek, melynek bejárata a vakolat eltávolításával vált ismét láthatóvá. Ekkoriban alakítottak ki egy ülöfölkét, és a bordaindításokból tudjuk, hogy a mennyezetet hálóboltozat

dintre ele este cea romanică, datată aproximativ în cea de a doua jumătate a secolului al XIII-lea și la începutul secolului al XIV-lea. Aici trebuie însă să remarcăm un fapt important: cu ocazia documentării în teren din cadrul activităților recente a fost identificată, cu ajutorul detectorului de metale, o monedă de aramă din perioada domniei lui Béla al III-lea (1172–1196) la închiderea absidei din partea exterioară. Până la ordinul Mariei Tereza, creștinii se înmormântau în cimitirele din jurul bisericii și, ca ofrandă, depuneau adesea monede în morminte. Există deci posibilitatea ca deja în a doua jumătate a secolului al XII-lea să fi fost o biserică/capelă în acest loc. Bineînțeles, moneda poate să ateste existența așezării înaintea construirii bisericii, dar funcționarea satului înaintea anului 1280, data primei atestări documentare, este deja certă.

Revenind la tema noastră, elementele originale ale bisericii ridicate din cărămidă sunt ferestrele înguste de pe peretele sudic și fundația sacristiei demolate pe latura nordică, descoperită în urma săpăturii arheologice. După îndepărțarea tencuielii, au ieșit la iveală cărămizile smălțuite, cunoscute deja și de la alte biserici arpadiene de pe teritoriul Sătmărelui (Szamostárfalva, Csenger). În perioada goticului târziu, la sfârșitul secolului al XV-lea sau la începutul secolului al XVI-lea, biserică a fost lărgită în direcția estică, forma obținută menținându-se până în 1896. În schimb, celealte elemente au fost mărite, înfrumusețate și modernizate în mod constant.

that a church/chapel already stood here in the second half of the 12th century. It is naturally also possible that the coin came from the village before the building of the church. One thing is certain: the village already existed before its first mentioning in a document in 1280.

To carry on with the history of the church, the contemporary elements of the brick church are the narrow windows in the southern wall and the foundation of a sacristy on the northern side, which was already uncovered by the excavation. After the plaster had been removed, glazed bricks appeared, which were also observed in other Árpádian period churches in Szatmár (Szamostatárfalva, Csenger). The church was enlarged toward east in the late 15th century or the early 16th century, at the time of the late gothic, and this shape remained until 1896. Everything else, however, gradually became larger, nicer and more modern. The windows were built in the new style and buttresses were added to the walls. A new sacristy was built on the northern side, the entrance of which appeared after the plaster had been removed. A sitting niche was also built at that time and the starts of the ribs tell that a net vault covered the ceiling. A single archaeological find came from this period, which was also found with a metal detector: a so-called Saracen-headed silver denar of Louis (the Great) I from the interior of the church.

Szomjas Ferenc sírja
Mormântul lui Ferenc Szomjas
Ferenc Szomjas' grave

fedte. Ebből az időszakból egyetlen régészeti lelettel rendelkezünk, melyet szintén fémkereső műszerrel leltünk: ez I. (Nagy) Lajos ún. szerecsen fejes ezüstdéánárja a templom belsejéből.

A kora reneszánsz stílusú szentségtartó fülke még a reformáció előtt keletkezett, azaz nem lehet későbbi a XVI. század közepénél. Az új vallás térhódítása után, már a XVII. században a templom növényi ornamentikás festést kapott, melyet 1874-ben Rómer Flóris, a magyar régészeti atyja még leírt. A barokk idején, a XVIII. század második felében verték le a hálóboltozat bordáit, és 1765-ben famennyezettel látták el. A szószéket is ekkoriban építették. Tornya 1896-ból való.

NAGYGÉC A XVIII. SZÁZADTÓL

A szatmári vár ostromának 12 hónapja alatt a vár-megye, de legfőképpen a Szatmárhoz közeli falvak – köztük Nagygéc – pusztává lettek: a lakosság elbujdostott, elmenekült. A háborús időszakot súlyosbították a járványok, tovább tizedelte a még megmaradtakat.

A Rákóczi-szabadságharc után a sokat szenvedett táj lassan kezdett újra benépesülni. Jó néhány más faluval ellentétben Nagygécre magyar lakosság telepedett. A református egyház első iratai 1620-ból ismertek. Bár 1742-ben pestisjárvány sötört végig a megyén, de a lakosság szaporodásának már nem tudott gátat vetni. Fényes Elek így írta le Nagygéc

Deschiderea ferestrelor a fost modificată, căpătând un alt stil, pereților le-au fost atașate contraforturi. În partea nordică a fost ridicată o sacristie nouă, intrarea acesteia devenind vizibilă doar după înlăturarea ten-cuielii. În această perioadă a fost deschisă și o nouă nișă de sedilie, iar din elementele de pornire ale tavanului ne putem da seama că biserică a fost prevăzută cu boltă în rețea. Din această perioadă provine doar un singur obiect arheologic, un denar de argint, supranumit “cu cap de sarazin”, emis de Ludovic I (cel Mare).

Nișa sacristiei, în stilul renașterii timpurii, a fost realizată înaintea reformei religioase, aşadar nu poate fi mai târzie de jumătatea secolului al XVI-lea. După instaurarea noii religii, pe parcursul secolului al XVII-lea, a fost zugrăvită cu ornamente vegetale, descrise de Rómer Flóris, părintele arheologiei maghiare. În perioada stilului baroc a fost înlăturată boltă în rețea, înlocuită în 1765 cu o boltă de lemn. Amvonul a fost construit tot în această perioadă. Turnul datează din anul 1896.

NAGYGÉC ÎN SECOLUL AL XVIII-LEA

În perioada celor 12 luni de asediul a cetății Sătmăreului, populația comitatului, și în primul rând locuitorii aşezărilor apropiate de Satu Mare – între ele și Nagygéc – au fugit, lăsându-și satele pustii. Greutățile războiului au fost accentuate ulterior de epidemii, care au decimat populația rămasă.

The sacristy niche of an early renaissance style was made before the reformation: it cannot be younger than the middle of the 16th century. After the expansion of the new religion, the church was decorated with a painted floral ornament already in the 17th century, which Flóris Rómer, the father of Hungarian archaeology, could still describe. In the baroque period (second half of the 18th century), the ribs of the net vault were removed and a wooden ceiling was built in 1765. The pulpit was also built at that time. The tower was raised in 1896.

NAGYGÉC FROM THE 18TH CENTURY

The county, and especially the villages close to Szatmár, including Nagygéc, became depopulated during the 12 months of the siege of the Szatmár castle: the population ran away and fled. Epidemics engraved the situation, taking its toll from the survivors.

After Rákóczi's war of liberation, the long suffering region slowly revived. In contrast to many other villages, Hungarians settled in Nagygéc. The first documents of the Calvinist church are dated from 1620. Although pestilence swept over the county in 1742, it could not stop the increase of the population. Elek Fényes wrote the followings about the lands of Nagygéc a hundred years later: "*Wheat, maize and rye richly grow in its fields, which are made fertile by the floods of the Szamos, the forest is nice.*"

The landscape – road system

Before discussing the later history of Nagygéc, we must analyse its natural surroundings, hydrogeography and road system. The best starting point is the relevant sheet of the 1st Military Survey (1783-85), which registered conditions existing for hundreds of years. It can clearly be seen that the village was not at all an out-of-the-way place: the main road that ran across Tótfalu after the Csenger bridge took a sharp bend toward Nagygéc after the Zagod (Erge) streamlet and ran on toward Szatmárnémeti just beside the village. The same situation can be observed in Pesty's map a hundred years later. Beside the main road, several smaller roads connected Géc with the neighbouring villages: Tótfalu and Dara – the latter one could be reached through a dense forest. It is worth citing the text of the Survey about the landscape and Géc: "*The church and a few solid buildings in the manor. The streamlet that flows here can reach a height of 6-8 feet at heavy rains. Sometimes it is swift and cannot be crossed, otherwise it is mostly dry. High oaks stand in the dense forest of Nagyerdő. The meadows are often flooded by 3-4 feet deep water. The roads cannot be used for a certain time but they slowly dry out. The main road with the bridges can always be used, while the rest only in dry weather.*" The "streamlet" in the description is the Erge, which arrives from the direction of Pete and flows in an east-west direction south of Nagygéc crossing the interior territories. Originally, Nagygéc was a village

földjeit majd száz év múltán: „*Határa, mellyet a Szamos árvize kövérít, búzát, tengerit, zabol bőven terem, erdeje szép.*”

A táj képe-egykori úthálózata

Mielőtt Nagygéc további történéseit taglalnánk, elengedhetetlen elemezni annak táji környezetét, vízrajzát és úthálózatát. Ehhez legjobb kiindulópont az I. Katonai felmérés (1783–85) ide vonatkozó térképszelvénye, mely évszázados állapotokat rögzített. Ezen jól kitűnik, hogy a falu egyáltalán nem volt félreeső hely: a csengeri hídon át a Tótfalun keresztül vezető főút a Zagod (Erge) patakban túl éles kanyarral fordult Nagygéc felé, s közvetlenül a falu mellett haladt tovább Szatmárnémeti irányába. Ugyanezt az állapotot figyelhetjük meg a majd száz évvel későbbi Pesty-féle térképen. A főúton kívül több kisebb út is összekötötte Gécet a közelí falvakkal: Tótfaluval, Darával. Ez utóbbit egy igen sűrű erdőn keresztül lehetett megközelíteni. Érdemes felidézni, hogy mit ír a Katonai felmérés szöveges része erről a tájról, Gécről. „*A templom és a nemesi udvarházban néhány szilárd falú épület. Az itt folyó patak nagy esőkor a 6–8 láb magasságot is eléri. Olyankor nagyon sebes és seholsem járható, egyébként többnyire száraz. A Nagyerdő magastörzsű, nagyon sűrű tölgyfákból áll. A réteket gyakran 3–4-láb mély víz árasztja el. Az ott vezető utak egy időre járhatatlannok lesznek, de lassan kiszáradnak. A hidakkal ellátott országút mindig, a többi út csak száraz időben járható.*”

După terminarea răscoalei conduse de Francisc Rákóczi II a început repopularea zonei. La Nagygéc, contrar exemplului altor sate din zonă, s-a așezat o populație maghiară. Documentele bisericii reformate se păstrează începând cu anul 1620. În ciuda epidemiei de ciumă declanșate în comitat în anul 1742, creșterea populației a fost una constantă. Cu aproape de o sută de ani în urmă, Fényes Elek scria astfel despre pământurile din Nagygéc: „*Hotarul fertilizat de inundatiile Someșului dă roade bogate de grâu, porumb, ovăz; are păduri frumoase.*”

Aspectul zonei și căile de comunicație din trecut

Înainte să continuăm redarea istoriei localității Nagygéc, este necesară analiza cadrului natural, a hidrografiei și a căilor de comunicație ale satului. În acest scop putem folosi harta primei ridicări militare (1783–85) referitoare la localitate, care păstrează în mare parte aspectul medieval al satului. Din această hartă reiese clar că amplasamentul așezării nu era deloc unul izolat: trecând podul de la Csenger, drumul principal care traversează localitatea Tótfalu peste pârâul Zagod (Erge) virează spre Nagygéc și trece pe lângă sat îndreptându-se spre Satu Mare. Aceeași situație o putem remarcă și pe harta lui Pesty, realizată cu o sută de ani în urmă. Alături de drumul principal, mai multe drumuri secundare legau satul Géc de localitățile vecine: Tótfalu și Dara (acesta din urmă era accesibil printr-o pădure foarte

of two streets that had evolved from a spindle-shaped arrangement, to which another perpendicular street was added in the 18th century the latest. Rows of strips of lands characterised the village, which were broken by palaces and manors. The old building style dates the Granary from the end of this century. The remark in the text of the 1st Military Survey saying “*a few solid buildings in the manor*” perhaps refers to this granary. Large orchards stood beside the village. There was also a dry mill southeast of the church in the 19th century.

The following names of fields can be read in Pesty’s collection from 1866: *Nagy Motsár, Kis Motsár, Vékony Erdő* (now young Erge). Three inns are also mentioned at the village: *Rózsás inn* at the road to Szatmár closer to Csengersime, *Szalmás inn* also on the road to Szatmár closer to Pete and *Szunyog inn*, which was built at the crossing of the road to Szatmár and the road from Komlódtótfalu to Csengersima.

The track of the modern route no. 49 was laid only in the late 19th century when Csengersima was connected to the Fehérgyarmat-Szatmárnémeti main road. Formerly, it also ran across Szamostatárfalva and Szamosbecs and joined into the main road to Csenger at the above-mentioned Erge.

Landed properties

The Ibrányi, the Luby, the Nozdraviczky and the Péchy families owned lands in Nagygéc in the 18th

century and count Majláth settled here in the middle of the 19th century. Béla Éder got Béla Luby’s estates on the right of his wife and, at the same time, a few larger Jewish landowners also appeared: the Grosszmann family who rented the Haynau entail and the Schwartz family. The Szomjas family was also among the larger landowners. The Calvinist church became a mother-church in 1722, the patrons were the Csegöldis and the Becskys but the latter family returned to Catholicism at the end of the 18th century and became an enemy of the Géc church.

The witches of Géc, folk traditions, curiosities

József Gvadányi (1725-1801) introduced the name of the village into Hungarian literature in the late 1700’s. The settlement must have become famous of its witches since they were mentioned in the work titled “A Peleskei Nótárius budai utazása” [Journey of the notary of Peleske to Buda]. The hero, Mr. Zajtai met Dorka Tóti the witch of Géc. He saved her life yet she later ungratefully tried to kill him. József Gaál, the eminent representative of the literature of the Hungarian Reform Period wrote a burlesque from this novel in verse, which was first performed with a great success in the National Theatre in 1835 and it has been an often played piece of theatres ever since. The witches of Géc also appear in chapter 5 of János Arany’s mock heroic epic poem called Elveszett alkotmány [Lost constitution]: “*The witches of Géc rode*

A leírásban szereplő „patak” az Erge lenne, mely Pete felől érkezik és a nagygéci határ déli oldalán, kelet-nyugat irányban folyik, átszelve a belsőségeket. Nagygéc eredetileg valószínűleg orsós alaprajzból kifejlődő, kétutcás falu volt, amelyhez legkésőbb a XVIII. században még egy merőleges utca csatlakozott. Jellemzőek voltak a soros elrendezésű szalag-telkek, melyeket csak a kastélyok, udvarházak tettek változatosabbá. Igen régi építési megoldása e század végére keltezheti a még ma is álló magtár épületét. Az I. Katonai felmérés szöveges részének azon megjegyzése, hogy „*a nemesi udvarházban néhány szilárd falu épület*” talán részben erre a magtárra is vonatkozik. A falu határában nagy kiterjedésű gyümölcsösök voltak. A település a XIX. században a templomtól dél-kéletrre szárazmalommal is rendelkezett.

Pesty 1866. évi gyűjtésében a következő határneveket olvashatjuk: *Nagy Motsár, Kis Motsár, Vékony Erdő (most fiatalos Erge)*. A község határában három csárda is említve van: a *Rózsás-csárda*, a szatmári útnak Csengersima felé eső részénél, a *Szalmás-csárda*, a szatmári út Pete felé eső végénél és a *Szunyog-csárda*, mely a szatmári út, és a Komlódtótófaluból Csengersimára vezető utak találkozásánál épült.

A mai 49-es főút vonalvezetése csak a XIX. század végén alakult ki, amikor Csengersimát bekapcsolták a Fehérgyarmat-Szatmárnémeti főútba. Korábban ez Szamostatárfalvát és Szamosbecset is érintette, s a fentebb említett Ergénél találkozott a csengeri főúttal.

deasă). Merită redat textul ridicării militare care descrie zona satului Géc: “*Biserica și câteva clădiri din curia nobiliară au pereți solizi. Când sunt ploi abundente, pârâul de aici ajunge la 6-8 picioare adâncime. Atunci e foarte rapid și nu poate fi trecut, altfel e de obicei uscat. Pădurea Mare (Nagyerdő) este formată din stejari foarte înalți și foarte deși. Râurile sunt adesea inundate de apă de 3-4 picioare adâncime. Drumurile care trec prin zonă sunt impracticabile pentru o perioadă, dar se usuca treptat. Drumul național, prevăzut cu poduri, este practicabil în permanență, iar celelalte doar pe vreme uscată.*” Pârâul din descriere este Erge, care vine dinspre Petea pe marginea sudică a hotarului localității Nagygéc și curge în direcția est-vest, traversând intravilanul satului. Structura localității Nagygéc a fost inițial una în formă de fus, mai târziu transformându-se într-un sat cu două străzi, la care a fost atașată, pe parcursul secolului al XVIII-lea, încă o stradă perpendiculară. Loturile erau așezate în sir, cu aspectul diversificat de către un conac nobiliar. Arhitectura depozitului de cereale (Magtár) poate data construcția pe la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Pasajul din prima ridicare militară – “*câteva clădiri din curia nobiliară cu pereți solizi*” – se referă probabil și la clădirea acestui depozit. În hotarul satului existau livezi întinse. Pe parcursul secolului al XIX-lea, satul a avut și o moară, amplasată la sud-est de biserică.

În conscripția lui Pesthy din 1866 întâlnim următoarele toponime: *Nagy Motsár (Mlaștina Mare)*,

out in front, On their beech shovels, Brandishing their sparkling oven brooms in the left..." The beliefs about witches were still vivid in the middle of the 19th century: we can read the followings in a newspaper from 1867: "they (the people of Géc – L. F.) readily show the place where the witches were burned and name the families a member of which could inspire the writing of the story of the notary of Peleske."

Strong folk traditions were recorded in the village.

Zsigmond Szendrei collected the following superstitions in Nagygéc.

Crop presaging superstition: "You sow in vain at new moon there will be no harvest." The following beliefs are connected with sewing and refuse: "Clothes must not be sewed on a person because you sew poverty on him/her." "The refuse must not be taken out of the house after the setting of the sun because the person who does so will have a headache." Margit Luby who was at home in the Szatmár landscape, recorded an ancient building offering in Nagygéc. Local people held that when they wanted to move into a house that had never been inhabited they threw a cat or a chicken in before entering. They did so because somebody must die in the new house and so

A Haynau-kastély
Castelul Haynau
The Haynau residence

Birtokviszonyai

A XVIII. században Nagygécen az Ibrányi, a Luby, a Nozdraviczky és a Péchy család volt birtokos, a XIX. század közepétől pedig gróf Majláth telepedett le itt. Luby Béla birtokait beházasodás folytán Éder Béla szerezte meg, ugyanakkor megjelent néhány nagyobb zsidó birtokos, a Haynau hitbizományt bérل Grosszmann és a Schwarcz család. A Szomjas család is a nagyobbak közé számított. Református egyháza 1722-ben anyaegyház lett, a Csegöldiek és a Becskyek voltak a párffogói, az utóbbi család azonban a XVIII. század végén ismét katolikus lévén, a géci egyház ellensége lett.

A géci boszorkányok, néphagyományok, érdekességek

Az 1700-as évek végén a falu nevét a magyar irodalomban Gvadányi József (1725–1801) örökítette meg. Boszorkányos híre lehetett a településnek, mert a Peleskei Nótárius budai utazása című művébe is beleszövi ezt, miszerint a főhős, Zajtai uram találkozott Tóti Dorkával, a géci boszorkánnyal, kinek megmentette életét, ám az később háládatlanul el akarta ő veszejeni. Ebből a verses regényből írt Gaál József a magyar reformkori irodalom jeles képviselője „A peleskei nótárius” címmel bohózatot, melyet 1835-ben mutattak be először a Nemzeti Színházban nagy sikerrrel, és máig is a színházak kedvelt darabja. A géci boszorkányokat Arany János is szerepelteti az Elveszett alkotmány vígeposzának 5. fejezetében,

Kis Motsár (Mlaștina Mică), Vékony Erdő (most fiatalos Erge) (Pădurea subțire (azi Tânărul Erge)). În zona satului sunt amintite trei cărciumi: Rózsás-csárda (Cârciuma cu trandafiri), în partea dinspre Csengersima a drumului spre Satu Mare, Szalmás-csárda (Cârciuma cu paie), în capătul dinspre Petea al drumului spre Satu Mare, Szunyog-csárda (Cârciuma țânțarilor), amplasată la intersecția drumurilor spre Satu Mare, Komlódtótótfalu și Csengersima.

Traseul de astăzi al drumului principal 49 a fost stabilit la sfârșitul secolului al XIX-lea, când a fost cuprins în circuitul Fehérgyarmat–Szatmárnémeti și drumul localității Csengersima. Odinoară, acest drum avea legătură inclusiv cu Szamostatárfalva și Szamosbecs și se intersecta la părâul Erge cu drumul principal din Csenger.

Structura de proprietate

De-a lungul secolului al XVIII-lea, în satul Nagygéc au deținut posesiuni membrui familiilor Ibrányi, Luby, Nozdraviczky și Péchy, de la jumătatea secolului al XIX-lea stabilindu-se în localitate și familia Majláth. Posesiunile lui Luby Béla au fost obținute prin căsătorie de Éder Béla. Tot în acea perioadă au apărut în localitate câțiva moșieri evrei: familia Grosszmann, care a luat în arendă posesiunile lui Haynau, și familia Schwarcz. A făcut parte dintre moșierii mai importanți și familia Szomjas. Biserica reformată al satului a fost ridicată în 1722 la rangul de parohie,

the animal replaced the humans. Cats do not remain in such a house, they detest it.

Margit Luby also described the wedding feast of Nagygéc. It is more or less identical to the similar traditions of the neighbouring villages, only smaller differences can be observed. Such are that the bridegroom gives a shawl to the bride which she can wear only at feasts. The bride gives the bridegroom two handkerchiefs and a shirt (or four handkerchiefs) which she herself had sewn. Only an even numbers of handkerchiefs can be given lest he leaves her. There are two best men in the wedding feast, a "big" and a "*small best man*" – the latter one is the "*helper*". The best man asks for the girl in verses, but she is hidden at the neighbour's. First a gipsy woman is led out instead of the bride, next a Jewish girl (both gipsies and Jews bring luck) and the real bride appears only after them. At the start, the distaff is carried a few steps in front of the bride so that "*she would be adept in spinning*". On entering the house of the feast, a handful of wheat is thrown into the face of the bride to bring a rich harvest. After

Luby Béla kúriája
Curia lui Béla Luby
Béla Luby's mansion

emígyen: „Géci boszorkányok mentek lovagolva először. Bükkfa lapátjaikon, s forgatván baljok erősen, szikrázó pemetét...” A boszorkányokkal kapcsolatos hiedelem még a XIX. század közepén is élte, mert egy 1867-es újságban ezt olvashatjuk: „előzékenységgel mutatják

A fiatalabbik Luby-kastély oszlopa
Coloana conacului nou a familiei Luby
Pillar of the younger Luby residence

fiind patronată de familiile Csegöldi și Becsky. Cea din urmă s-a întors la catolicism la sfârșitul secolului al XVIII-lea și a devenit un potrivnic al bisericii din Géc.

Vrăjitoare din Géc, tradiții populare, curiozități

În literatura maghiară, numele satului Géc a fost imortalizat la sfârșitul anilor 1700 de Gvdányi József (1725–1801). Așezarea pare să fi fost cunoscută în epocă prin activitatea vrăjitoarelor, deoarece acest motiv este cuprins în romanul său, *Peleskei Nótárius budai utazása* (Călătoria notarului din Peleș la Buda). Eroul principal, d-l Zajtai, a întâlnit-o pe Tóti Dorka, vrăjitoarea din Géc, căreia i-a salvat viața, însă mai târziu, aceasta, nerecunoscătoare, a vrut să-l omoare. Romanul în versuri a fost prelucrat de Gaál József, reprezentant de seamă al perioadei reformismului și al literaturii maghiare, într-o comedie cu titlul “Notarul din Peleș” (Peleskei nótárius), care a repurtat un mare succes cu ocazia primei reprezentații din 1835, pe scena Teatrului Național. Piesa este jucată și în zilele noastre cu mult succes. Vrăjitoarele din Géc figurează și în capitolul cinci al epopeii comice a lui Arany János, *Constituția pierdută* (*Elveszett alkotmány*), astfel: “Prima dată treceau vrăjitoarele din Géc. Pe lopeți de fag, învârtind în mâna stângă mătura de păpușoi...” Tradiția legată de vrăjitoare era încă vie la mijlocul secolului al XIX-lea, când un ziar din 1867 a publicat următoarele: “cu plăcere ne arată <locuitorii din Géc> acel loc unde au

midnight, the bridegroom binds the shawl on the head of the bride, which means that they “*tie their lives together*”. The bridegroom’s mother burns the wreath and veil after the wedding so that “*there would be no spite between them*”. After the wedding, the young couple spends a week at the bridegroom’s parents, the young wife works in the kitchen and can also go to the fields but must not bring water from the well and must not visit her mother, At the catholic population, the “*godparents*” visit the young wife the next day and lead her around the room twice or three time to see that she is not *lame*.

It does not belong among the beliefs yet it seems that Géc attracted curiosities, not only witches. The Magyar Kurír wrote the followings from Szatmár county in 1796: “*Around 11 o’clock in the morning on January 28, a large narrow brilliance fell in a muddy pond at Géc... Many people ran there to examine the phenomenon but they could not see anything either in the water or in the mud apart from a cobweb-like membrane. A few of them went into the water and felt around but did not find anything although the people of Peleske, Sima and Csenger all saw something falling down from the air. ... The older people relate that similar brilliant things fell from the sky before the last pestilence*”.

A fiatalabbik Luby-kúria
Curia nouă a familiei Luby
The younger Luby mansion

(ti. a géciek – F.L.) *meg ama helyet, hol a boszorkányokat megégették, megnevezik azokat a családokat, melyek egyik tagja a peleskei nótárius történetének írásához alkalmat nyújtott.*

A községen erős népi hagyományokat jegyeztek fel. Szendrei Zsigmond az alábbi babonákat gyűjtötte Nagygécből: termőjós babona, hogy „*Holdújságkor hiába vetsz, nem lesz termés*”. Varrással és szeméttel kapcsolatos az a hiedelem, miszerint: „*A ruhát nem szabad az emberen varrní, mert hozzávarrijuk a szegénységet*” „*Naplemente után nem szabad szemetet kivinni, mert megfájdul a feje a kivívónek*.“ Luby Margit, a szatmári táj nagy ismerője egy ősi építőáldozati adalékkot jegyzett le Nagygécből. Úgy tartották a helyiek, ha új, eddig nem lakott házba akarnak beköltözni, mielőtt bemennének, bedobnak egy macskát vagy csirkét. Ez azért van, mert az új házban valakinek meg kell halnia, tehát nehogy ember legyen az, állattal helyettesítik. Ilyen házban a macska meg nem marad, nem állja.

Szintén Luby Margit írta le a nagygéci lakodalmaست. Ez nagy vonalaiban megegyezik a környék falvainak ilyen jellegű hagyományával, ám kisebb eltéréseket fel lehet fedezni. Ezekből néhány: a vőlegény a menyasszonynak fejre való kendőt ad, melyet még asszonykorában is csak ünnepre lehet elővenni, egyébként nem szabad viselnie. A menyasszony a vőlegénynek két maga varrott zsebkendőt és egy inget (vagy négy zsebkendőt) ad. Csak páros számot lehet adni kendőben, nehogy elhagyja. A lakodalomban két

fost arse vrăjitoarele, și ne spun numele familiilor din care a fost inspirat caracterul Notarului din Peleș.

Din sat au fost adunate tradiții populare solide.

Szendrei Zsigmond nota mai multe superstiții răspândite în localitate: superstiții legate de recoltă: „*Degeaba semeni la lună nouă, că recoltă nu vei avea*”; superstiții legate de cusut și sau de gunoi, conform cărora „*Nu este voie să coși hainele pe om, că legi de el sărăcia*”, „*După apus de soare nu evoie să scoți gunoiul, persoana care face asta va avea dureri de cap.*” Luby Margit, mare cunoșătoare a regiunilor sătmărene, a cules în Nagygéc o informație legată de jertfa pentru durabilitatea construcțiilor. Conform superstiției localnicilor, dacă cineva vrea să se mute într-o casă nelocuită până atunci, înainte de a intra trebuie să arunce o pisică sau un pui în casă. Motivația acestui fapt este următoarea: în casă nouă trebuie să moară un suflet și, ca să nu fie un om, acesta trebuie înlocuit cu un animal. Într-o astfel de casă pisica nu stă.

Tot Luby Margit a descris și spectacolul nunții din Nagygéc. Acest eveniment este identic în linii mari cu tradițiile satelor din zonă, putând fi totuși remarcate mici diferențe. Câteva elemente: mirele îi oferă miresei un batic, pe care nu arevoie să-l poarte decât la sărbători, în zilele obișnuite purtatul lui fiind interzis. Mireasa îi dăruiește mirelui două batiste cusute de ea și o cămașă (sau patru batiste). Batista se poate dărui doar în pereche, ca nu cumva Tânăra mireasă să-și piardă soțul. Nunta are doi cavaleri de

Géci pillanatkép 1974-ben. Háttérben a Szomjas-kúria
Vedere din Géc în 1974. În fundal curia familiei Szomjas
Géc in 1974 with the Szomjas mansion in the background

Nagygéc a centre of national guards

In the spring of 1848 the organisation of the national guard became imminent in Szatmár. The Romanians living in the eastern part of the county caused the greatest problem. Zsigmond Luby chief officer of the Szamnoskőz District saw after the matter. The recruits were allotted in companies and after the training, the oath was taken of them in Nagygéc on July 27, 1848. We have the list of the officers of the company. Only the officers from Géc are listed here:

János Gál farmer, corporal

István Péchy landowner, captain

István Szász peasant also captain.

A Czerjék-Domahidy sírkő
Piatra funerară a familiilor Czerjék-Domahidy
The Czerjék-Domahidy tombstone

vőfély van, egy „nagy-” és egy „kisvőfély” – ez utóbbi „segítőtárs”. A vőfély versben kéri ki a lányt, akit eldugnak a szomszédban. Helyette először cigánylányt vezetnek elő, másodszor zsidólányt (a cigány és a zsidó szerencsét hoz), és csak harmadjára kerül elő az igazi menyasszony. Kiinduláskor viszik pár lépéssel a menyasszony előtt a guzsalyt, „hogy jó fon legyen”. A menyasszonyt a lakodalmas házba belépve szemközt öntik egy marék búzával, hogy jó termés legyen. Éjfél után a vőlegény a jegykendővel beköti a menyasszony fejét, ennek jelentése, hogy „egybekötik egymáshoz életüket”. A koszorút és a fátyolt a vőlegény anyja a lakodalom után elégeti, hogy „ne legyen harag köztük”. A hágasságkötést követően egy hétag a fiatalok a vőlegény szüleinél lakanak, az ifiasszony látja el a konyhát, a mezőre is kimehet dolgozni, de a kútra vízért már nem lehet, édesanyját sem látogathatja meg. A katolikusoknál a „nagykomák” másodnap elmennek a fiatalasszonyhoz, akivel kétszer-háromszor körüljáratják a szobát, megnézni, hogy nem sánta-e.

Bár nem kimondottan a hiedelemvilághoz tartozik, de mintha Géc vonzotta volna a boszorkányokon túl is a titokzatos dolgokat. A Magyar Kurír 1796-os számában ezt írták Szatmár vármegyéből: „Január 28-án déli 11 óra tájban egy nagy vékony forma fényesség leesvén Gécben egy sáros vízbe... Sarkan odaszaladván a jelenségek vizsgálatára, semmi egyebet egy pókháló forma hártyán, sem a vízben, sem a sárban nem láttak. Néhányan a vízbe is bemenvén a helyet is tapogatták, de semmit sem találtak,

onoare, unul mare și unul mic – acesta din urmă fiind ajutorul. Cavalerul de onoare cere mireasa în versuri, însă ea este ascunsă în vecini. În locul ei, este adusă prima dată o țigancă, a doua oară o evreică (țiganul și evreul sunt aducători de noroc), mireasa adevărată făcându-și apariția doar a treia oară. Când pornește din casă, alaiul nupțial face câțiva pași în fața miresei cu furca de tors, ca aceasta să fie silitoare în tors”. La intrarea în casa de nunți se aruncă asupra miresei un pumn de grâu, să fie recoltă bogată. După miezul nopții, mirele pune baticul pe capul miresei în semn că „și-au legat viața împreună”. După nuntă, mama mirelui arde coroana și voalul „să nu fie supărare între ei”. Timp de o săptămână după nuntă, tinerii stau la părinții mirelui. Tânăra nevestă gătește și are voie să meargă și la munca câmpului, însă îi este interzis să meargă la fântână după apă și nu îi este permis să-și viziteze mama. La catolici, „nașii mari” o viziteză în ziua următoare pe Tânăra femeie și încjoară cu ea de două-trei ori camera, să vadă dacă nu este șchioapă.

Evenimentul următor nu se leagă de superstiții, dar se pare că satul Géc, pe lângă vrăjitoare, atragea și fenomenele misterioase. Pe paginile periodicalui Magyar Kurir din 1796 se relata următoarea știre din comitatul Sătmar: „În 28 ianuarie, în jurul orei 11 a căzut la Géc o lumină foarte subțire într-o balta cu noroi. Multă lume a văzut fenomenul și a fugit la fața locului, dar în afara unei membrane asemănătoare unei pânze de paianjen nu au constatat nimic, nici în apă, nici în noroi.

Luby Béla portréja
Portretul lui Luby Béla
Béla Luby's portrait

Károly Péchy major of the national guard was born and buried in Nagygéc. His grave has not yet been identified.

The village has four cemeteries: the Cemetery of the Gentlemen, the Small Cemetery, the Calvinist Cemetery and the Jewish Cemetery.

Luby Károly portréja
Portretul lui Luby Károly
Károly Luby's portrait

Haynau in Géc – Kisgécpuszta

Local people hold that the manor was founded sometime in the middle of the 19th century when count Majláth was the owner. After the fall of the war of liberation, the pensioned Haynau the blood-handed settled in Kisgéc in the neighbourhood of Nagygéc. We can only guess what attracted him to this isolated region – perhaps this was the reason? He bought

noha mind a peleskei, simai, csengeri emberek a levegőből leesni látták. ... A vénebb emberek azt mesélik, hogy az utolsó pestis előtt is ilyen fényességek hullottak az égből...”

Nagygéc, mint nemzetőr központ

1848 tavaszán a nemzetőrség megszervezése ellen gedhetetlenné vált Szatmárban. A legnagyobb gondot a vármegye keleti felében lakó románok okozták. A szamosközi járásban a járásbeli főszolgabíró, Luby Zsigmond vette kezébe az ügyet. A jelentkezőket századokba osztották, s a kiképzés után 1848. július 27-én Nagygécen eskették fel őket. Ismeretes a század tisztkarának névsora. Ebből csak a gécieket ismertetjük:

Gál János gazdálkodó, tizedes
Péchy István földbirtokos, kapitányi rangban
Szász István földművelő szintén kapitány.

Nagygécben született és itt is van eltemetve Péchy Károly nemzetőr őrnagy. Sírja mindmáig ismeretlen.

A falunak egyébként négy temetője volt, úgymint az Urak temetője, a Kistemető, a Református temető és a Zsidó temető.

Haynau géci évei – Kisgécpuszta

A helybéliek tudomása szerint a majorság kiépítése a XIX. század közepe táján Majláth gróf idejében kezdődött. A szabadságharc bukása után, a Nagygéc

Unii au intrat și în apă să caute, dar nu au găsit nimic, în ciuda faptului că lumina a fost văzută căzând din cer și de oamenii și Peleș, și de cei din Sima. ... Oameni mai bătrâni povestesc că lumini asemănătoare au căzut din cer și înaintea epidemiei de ciumă...”

Nagygéc ca centru al Gărzii Naționale

În primăvara anului 1848, organizarea Gărzii Naționale era iminentă în Sătmar. Cea mai mare problemă o reprezentau românii din partea estică a comitatului. În plasa Szamosköz, organizarea a fost coordonată personal de Luby Zsigmond, prim-pretorul plasei. Candidații au fost repartizați în batalioane și, după instruire, au depus jurământul la Nagygéc, în 27 iulie 1848. Sunt cunoscute numele celor care alcătuiau corpul de ofițeri. Din totalul listei, publicăm doar numele celor din Géc:

Gál János, gospodar, sergent.
Péchy István, moșier, căpitan.
Szász István, agricultor, tot căpitan.

Péchy Károly, maior al gărzii naționale, s-a născut în localitatea Nagygéc și tot aici este înmormântat. Mormântul său nu este însă identificat nici până azi.

Satul avea patru cimitire: Cimitirul Domnilor, Cimitirul Mic, Cimitirul Reformat și Cimitirul Evreiesc.

the 700 holds of György Majláth Lord Chief Justice's estate and his palace from the 200 thousand forints of his severance pay. The palace was a classicist, two-storied, gabled building with a central risalite and nice gardens around it. After Haynau's death (1853) the estate and the palace became an entailed property and a Jewish man called Grosszmann rented it. Beside the palace, four servants' quarters, a stall, a wheelwright workshop and a forgery, a granary, a cart-shed etc. belonged to the manor standing about 1 km to the north from the road to Szatmár. Margit Luby still saw the palace in the 1930's, which already stood in a desolated and unkempt environment. She wrote: "A staircase leads upstairs from the back of the spacious brick entrance hall. The coldness of the ground floor is beneficially replaced by the sunlit brightness of the upstairs rooms. It must have been a magnificent dwelling... there is naturally not a single piece of furniture in it left over from the Haynau family...".

After 1945, the manor was liquidated and a part of it was taken to the Tisza farmstead in Csengerújfalu. The palace was pulled down to the foundation and the building material was said to be used for the construction of the house of culture of Nagygéc.

A református parókia, előtérben Almási József
Almási József în fața Parohiei Reformate
Calvinist parsonage with József Almási in the foregrounds

melletti Kisgécen telepedett le nyugdíjaztatása után a véreskezű Haynau. Csak találghathatjuk, mi vonzotta erre a meglehetősen elzárt vidékre – talán pontosan ez? A 200 ezer forintos végkielégítési pénzből vásárolta meg Majláth György országiból 700 holdas birtokát és kastélyát. A kastély egy emeletes, oromzatos, középrizalittal ellátott késő klasszicista épület volt, mely körül szép kertek terültek el. Haynau halála (1853) után a birtok és a kastély hitbizomány lett, s az épületet egy Grosszmann nevű zsíró bérlelte. A szatmári úttól kb. 1 km-rel északra fekvő majorhoz a kastélyon kívül még négy cselédház, istálló, kerékgyártó és kovácszműhely, magtár, szekérszín stb. tartozott. Luby Margit még láitta az 1930-as években a kastélyt, amely akkor már elhanyagolt, elvadult környezetben állt. Ezt írta: „A tágas, téglából rakott előterből, a háttérben lépcső vezet fel az emeletre. A földszint hidegségét az emeleti szobák napsütötte világossága jótékonyan váltja fel. Gyönyörű lakhely lehetett egykor.....nincs benne természetesen egyetlen bútor darab, ami a Haynau-családé lett volna..”

1945 után a majorságot felszámolták, s egy részét a csengerújfalu Tisza-tanyára vitték. A kastélyt az alapjáig elbontották, anyagát állítólag a nagygéci kultúrházba építették be.

Kisgécpuszta lakóinak száma a következőképp alakult:

1907 - 109

1913 - 125

1926 - 79

Anii lui Haynau la Géc – Kisgécpuszta

Memoria colectivă a locatarilor din Géc îl indică pe contele Majláth drept inițiator al construcției curiei din sat. După înăbușirea Revoluției din 1848, Haynau cel cu măinile însângerate a fost pensionat și s-a stabilit în localitatea Kisgéc din vecinătatea satului Nagygéc. Rămâne un mister retragerea sa în acestă zonă izolată – poate chiar acesta să fi fost motivul? Din cei 200 de mii de forinți primiți la pensionare, constituind plăți compensatorii, acesta a cumpărat castelul și moșia de 700 de iugăre de la Majláth György, judeleț tării. Castelul constă într-o clădire cu etaj, prevăzută cu fronton și cu rezalit la mijloc, construită în stilul classicismului târziu, și înconjurată de grădini frumoase. După moartea lui Haynau (1853), posesiunea a fost confiscată și arendată unui evreu cu numele Grosszmann. De domeniul economic așezat la aproximativ 1 km spre nord de drumul spre Satu Mare aparțineau, pe lângă castel, patru case pentru servitori, grajdul, un atelier de rotar și unul de fierar, depozitul de cereale, șura pentru căruje etc. În 1930, Luby Margit remarcă clădirea dărăpată, aflată într-un mediu neglijat, sălbăticit. A notat următoarele: „*De la intrarea spațioasă o scară conduce spre etaj. Rigiditatea parterului este contrabalansată de luminozitatea camerelor de la etaj. Era un cămin foarte frumos pe vremuri... bineînțeles nu mai are nici o piesă de mobilier ce aparținuse odată familiei Haynau...*”

The number of the inhabitants of Kisgécpuszta was the following:

1907 - 109
1913 - 125
1926 - 79

*Monster creating mythology -
The blood judge*

Iván Szendrő actor and poet spent a longer time in the region of Nagygéc and Csengersima in the late 1970' where he collected the folk tradition connected with Haynau and Sámuel Grosszmann and completed the material with a "dog-headed, hairy-faced" creature that was not known in the region. Szendrő published the story in number three of Valóság in 1980, then rewrote it in a dramatic form and put it on the scene under the title *Blood judge* in Csenger, the centre of the collection area. The successful play was later also performed in Paris and New York.

It is not our task to evaluate the play from an ethnographic respect. It is certain that the beliefs connected with Haynau had faded in the folk traditions of the Nagygéc area by that time, while the figure of

A községtábla
Indicatorul localității
The village sign

Rémalkotó mitológia - A vérbíró

Szendrő Iván színész, költő, az 1970-es évek végén hosszabb időt töltött Nagygéc és Csengersima környékén, ahol összegyűjtötte és egésszé formálta a Haynauval és a Grosszmann Sámuel bérélővel kapcsolatos néphagyományt, amelyet kiegészített egy – a vidéken nem ismert – „*kutyafejű, szőrösarcú*” lénnel. Szendrő 1980-ban a Valóság harmadik számában közzétette, majd színpadra vihető anyaggá formálta, s Vérbíró címmel a gyűjtés területének központjában, Csengerben mutatta be először alkotását. A nagysikerű darabot később Párizsban és New Yorkban is előadták.

Nem tisztünk a darab néprajzos szemmel történő értékelése, elemzése. Ám bizonyos, hogy a Nagygéc környéki néphagyományban a Haynauval kapcsolatos hiedelem már csak foszlányokban élт, ugyanakkor a kutyafejű, szőrösarcú lány alakja teljesen ismeretlen volt. A mítoszt Szendrő Iván teremtette, s az ő működése folytán a kihalóban lévő hagyomány – kiegészülve az idegen elemekkel – ismét újraéledt, illetve újraalkotva misztikus formában élővé vált, s megint a közösségi tudat részeként funkcionál.

A XIX. SZÁZAD KÖZEPÉTŐL

A lakosság létszámának alakulása

A csendes, ám Szatmárnemetihez közel eső településen több birtokos is megtelepedett, kastélyokat,

După anul 1945, domeniul economic a fost desființat, o parte fiind mutat în cătunul Tisza din Csengerujfalu. Castelul a fost demolat până la fundație, iar materialul recuperat a fost folosit, se pare, la construirea casei de cultură din Nagygéc.

Statistica demografică a localității Kisgécpuszta:

1907 – 109 locuitori

1913 – 125 locuitori

1926 – 79 locuitori

Mitologia monstrului – Judecătorul săngeros

Szendrő István, actor și poet, a petrecut un timp îndelungat în zona Csengersima și Nagygéc pe la sfârșitul anilor 1970, colectând și prelucrând legendele privitoare la Haynau și arendașul Samuel Grosszmann. A adăugat acestor legende un monstru necunoscut de localnici, care avea cap de câine și față păroasă. Szendrő a publicat materialul în nr.3 al revistei Valóság din 1980, iar apoi l-a prelucrat sub forma unei piese de teatru pe care a prezentat-o pentru prima dată chiar în locul de unde a cules materialul, la Csenger, sub titlul Vérbíró (Judecătorul săngeros). Piesa, de mare suces, a fost prezentată de asemenea la Paris și la New York.

Nu intră în atribuțiile noastre să analizăm piesa de teatru din punct de vedere etnografic. Este însă evident că legendele legate de persoana lui Haynau mai trăiesc doar vag în memoria oamenilor, iar despre fata cu cap de câine și față păroasă nu a auzit nimeni

the dog-headed and hairy-faced girl was totally unknown. Iván Szendrő created this myth, and owing to him, the already fading traditions, completed with the new elements, revived or rather came to life in a new, mystic form and have been functioning as a component of the consciousness of the community.

FROM THE MIDDLE OF THE 19TH CENTURY

Number of the population

Several landowners settled in the peaceful settlement close to Satu Mare and they built palaces and mansions. Béla Luby's mansion was the oldest; Bo rovszky also mentions it: "a fair-sized, strong building of a huge roof, typical of the one-time mansions of Szatmár county." It is supposed to have been built in the 18th century.

The later Luby palace was much younger. Rudolf Éder the son-in-law inherited it, and after 1945, the co-operative office worked here. The Löcherer palace, the owner of which married a Luby girl, stood beside it. The Szomjas family also had a mansion, in which dr. Lajos Szomjas, retired under-secretary lived. He was the second largest landowner at the turn of the 20th century after the Haynau entail. He and his family had the welfare of the village at heart. He had a 79 m deep well bored in 1912 so that the village could have healthy potable water. The old people of Géc still keep her wife Csilla (*Csilla Czerjék*) in a high

Az Éder-kastély, a későbbi óvoda
Castelul Éder – grădinița de mai târziu
The Éder residence, the later kindergarten

A nagygéci általános iskola
Școala generală din Nagygéc
Primary School of Nagygéc

udvarházakat építettek. Luby Béla udvarháza volt a legrégebb – ezt Borovszky is említi: „*derék erős, hatalmas tetejű épület, típusa a hajdani szatmárvármegyei kúriáknek.*” Feltételezések szerint még a XVIII. században épült.

A későbbi Luby-kastély jóval fiatalabb volt.

Ezt a vő, Éder Rudolf örökölte. Emellett állt az ún. Löcherer-kastély, melynek építetője egy Luby lányt vett feleségül. A Szomjas családnak is volt itt úrilaka, melyben dr. Szomjas Lajos nyugalmazott államtitkár élt, aki a XX. század fordulóján a Haynau hitbizo-mány után a legnagyobb birtokos volt. Ő és családja különösen szívén viselte a falu sorsát, hiszen 1912-ben 79 méter mély kutat fúratott, hogy a településnek egészsges ivóvize legyen. Különösen feleségéről, Csilláról (*Czerjék Csilla*) beszélnek még ma is nagy megbecsüléssel a volt géciek. Elmondásuk szerint segítette a szegényeket, ínségraktárt állított fel, harangot és harmóniumot adományozott, a templom tornyát megrenováltatta. A géci határnevekben is szerepel a Csilla-erdő, ahol az iskolások tartották rendszeresen az ünnepségeket. A Szomjas családnak még volt egy birtokközpontja, a Szomjas-tanya, ahol cselédházak, istállók, dohánypajta, juhakol állt, források szerint 47 lakója volt. Szomjas államtitkár anyósa, Domahidy Etelka a község számára – persze saját érdekeit is figyelembe véve – a szatmárnémeti főúttól a faluba beágazó kövesutat építetett.

niciodata. Mitul a fost inițiat de Szendrő István, și, prin implicarea sa, tradiția pierdută – îmbogățită cu elemente străine – a reînviat sau, mai bine zis, și-a recăpătat viața într-o formă mistificată și a intrat din nou în mentalitatea colectivă.

REPERE DEMOGRAFICE DE LA MIJLOCUL SECOLULUI AL XIX-LEA

Pe teritoriul așezării liniștite din apropierea orașului Satu Mare s-au stabilit mai mulți moșieri, care și-au construit castele sau curii nobiliare. Curia lui Luby Béla era cea mai veche, fiind amintită și de Borovszky: „*o clădire robustă cu acoperiș imens, tipică curiilor comitatului Sătmar*”. Probabil data încă din secolul al XVIII-lea.

Celălalt castel al familiei Luby a fost construit mult mai recent. Moștenitorul acestuia a fost ginerele familiei, Éder Rudolf, însă după anul 1945 clădirea a fost transformată în birouri ale CAP-ului. Alături se află castelul Löcherer, constructorul căruia s-a căsătorit tot cu o fată din familia Luby. A avut o curie în localitate și familia Szomjas, casa în care a trăit Szomjas Lajos, secretar de stat în retragere, care devenise la începutul secolului al XX-lea cel mai mare moșier după Haynau. Atât el cât și familia lui s-au implicat în viața satului: în 1912, din ordinul său, a fost forat un puț de 79 de m adâncime, în scopul dotării așezării cu apă potabilă. În special soția sa, Csilla (*Czerjék Csilla*) este

esteem. They say that she helped the poor people, set up a relief store, donated a bell and a harmonium and had the tower of the church renovated. There is also a Csilla forest among the local place names where school children regularly held feasts. The Szomjas family had another estate centre as well, the Somjas-tanya where servants' quarters, stalls, a tobacco shed and a sheepfold stood and according to the sources 47 people inhabited it. Etelka Domahidy, under-secretary Suomjas' mother-in-law had a paved road built from the Satu Mare main road to the village for the sake of the village and of course her own benefit.

The mansion of the Jewish Schwarcz family stood across the church. Later it functioned as the Council House.

Two members of the Luby family lived here in Nagygéc. *Béla Luby* was born here and was one of the economic officers of Szatmár county, member of the municipal legal and administrative committees and from 1901 the representative of the Independent and the "48" Party in the Csenger district. *Károly Luby* wrote works on heraldry and numismatics and managed his estate here from 1884.

It can be said on the while that the presence of the above listed prestigious and rich landowners, members of the public life, secured a financial stability, work and a relative welfare for Nagygéc.

Lead seals, which authenticated the place of origin of certain goods, are small yet important proofs of

A Schwarcz-kastély, a későbbi Tanácsháza
Castelul Schwarcz – ulterior sediul consiliului local
The Schwarcz residence, the later Council House

A zsidó Schwarcz család úriháza a templommal szemben állt – ez lett a későbbi Tanácsháza.

A Luby-család két tagja is itt, Nagygécben lakott, az egyik *Luby Béla*, aki itt is született. Szatmár vármegye gazdasági előadója volt, tagja a törvényhatósági és közigazgatási bizottságoknak, a csengeri választókerületben 1901-től a Függetlenségi és 48-as párt képviselője. A másik, *Luby Károly*, aki heraldikai és geneológiai munkákat írt, s 1884-től itt, a birtokán gázdálkodott.

Összességében elmondható, hogy a fentebb felről tekintélyes közéleti s gazdag birtokosok itteni jelenléte Nagygéc számára anyagi biztonságot, munkát és viszonylagos jólétet biztosított.

A kereskedelem apró, de fontos bizonyítékai az ónplombák, melyek az egyes áruk származási helyét hitelesítették. A *Szomjas-kertben* több példány is előkerült, az egyiken Fehérgyarmat neve olvasható, másik oldalán pedig a Habsburgok címere látható. Feltehetően a dualizmus korából származik.

Nagygéc lakói a középkorban magyarok voltak, de a későbbi évszázadokban idegen népelemek is bekerültek a faluba. Ezek többnyire görög katolikus románok és izraeliták voltak. Kávássy Sándor adatai szerint a XIX. század elején a 255 református és 45 római katolikus magyaron kívül 18 görög katolikus román és 9 zsidó élt itt. 1839-ben már 16 izraelita telepedett le a faluban.

pomenită de săteni cu multă recunoștință. Conform informațiilor adunate de la oamenii locului, aceasta a făcut mult bine săracilor, a înființat un depozit de alimente, a donat bisericii clopot și harmoniu, și a renovat turnul edificiului de cult. Între toponimele din Géc figurează și Pădurea Csilla, unde erau organizate serbările elevilor școlii. Familia Szomjas mai avea un centru de domeniu în locul numit *Szomjas-tanya*, unde erau amplasate case pentru slujitori, grajduri, o șură pentru tutun, o stână de oi, adăpostind în total 47 de persoane. Domahidy Etelka, soacra secretarului de stat *Szomjas*, ținând cont și de interesele sale proprii, a construit un drum pietruit pentru comună, care făcea legătura cu drumul principal spre Satu Mare.

Curia familiei evreiești Schwarcz a fost ridicată peste drum de biserică, funcționând ulterior ca sediu al consiliului local.

Încă doi membri ai familiei Luby au locuit în Nagygéc: unul dintre aceștia a fost *Luby Béla*, care s-a născut aici și a fost referentul economic al comitatului Sătmár, membru în comisii legislative și administrative, iar din 1901 deputat al circumscripției electorale din Csenger din partea Partidului pentru Independență și Pașoptist (Függetlenségi és 48-as). Celălalt era *Luby Károly*, autor al mai multor studii de genealogie și heraldică, care din 1884 s-a retras din viață științifică și s-a ocupat exclusiv de moșie.

În consecință, putem afirma că prezența acestor personalități prestigioase ale vietii publice, în același

commerce. Several items were found in *Szomjas-kert*. The name Fehérgyarmat can be read on one of them with the Hapsburg coat-of-arms on the other side. It probably came from the time of the Dualism.

The inhabitants of Nagygéc were Hungarians in the Middle Ages yet various other ethnicities appeared in the village in the following centuries. They were mostly Greek Catholic Romanians and Israelites. According to Sándor Kávási's data, beside the 255 Calvinist and 45 Roman Catholic Hungarians, 18 Greek Catholic Romanians and 9 Jews lived here in the early 19th century, while already 16 Israelites were counted in the village in 1839.

The number of the population, without the indication of the religion, and the number of the houses were the following in Nagygéc:

- 1787: 211 inhabitants
- 1828: 335 inhabitants 44 houses
- 1839: 355 inhabitants
- 1863: 410 inhabitants
- 1873: 537 inhabitants 68 houses
- 1882: 312 inhabitants (!) 66 houses
- 1892: 572 inhabitants 78 houses

It is interesting to examine once more the population of Nagygéc according to ethnicity and religion in the late 19th century, in 1898. The total number of the population was 572: 495 of them were Hungarians and, what is interesting, 75 individuals were Germans

Sírkővek a zsidó temetőből
Pietre funerare din cimitirul evreiesc
Tombstones from the Jewish cemetery

A Friedmann család sírját ma is ápolják
Mormântul familiei Friedmann este și astăzi îngrijit
The grave of the Friedmann family has still been attended

Ezek után felekezeti megosztás nélkül lássuk Nagygéc lakói és házai számának alakulását:

1787: 211 lakos

1828: 335 lakos 44 ház

1839: 355 lakos

1863: 410 lakos

1873: 537 lakos 68 ház

1882: 312 lakos (!) 66 ház

1892: 572 lakos 78 ház

A XX. század végén, 1898-ban érdemes etnikum és felekezet szerint is közelebbről megvizsgálni Nagygéc lakosságát. Az összlakosság létszáma 572, közülük magyarnak vallotta magát 495 személy, és ami érdekkesség: németnek(!) 75 fő. Román nemzetiségű csak egy személy volt, és egy valakit „egyéb”-ként regisztráltak. A hitfelekezeti megoszlás: római katolikus 68, görög katolikus 55 fő, evangélikus 2 és görögkeleti vallású úgyszintén 2 személy. A reformátusoké volt a többség a maguk 378 főjével, de az izraeliták is szép számmal voltak jelen, 67 ember követte Mózes hitét. A faluban 79 házat számoltak össze. Ezekben az években épült az új református parókia (1896).

Nagygéc közigazgatásilag a csengeri járáshoz tartozott, s a csendőrség székhelye ugyanúgy Csengerben volt, mint ahogyan a körorvosi központ is. A csengeri választókerülethez tartozott. A csengersimai körjegyzőség intézte az ügyeket,

timp și moșieri bogați, au conferit satului siguranță, locuri de muncă și un nivel de trai relativ ridicat.

Dovezi mărunte, dar cu atât mai importante ale comerțului sunt plombele de staniu, care atestă locurile de origine ale mărfurilor. În locul numit Szomjas-kert au fost descoperite mai multe exemplare, pe unul dintre ele putându-se descifra numele orașului Fehérgyarmat, și pe verso blazonul familiei de Habsburg. Datează probabil din perioada dualismului.

În evul mediu, locuitorii satului Nagygéc erau de etnie maghiară, însă pe parcursul secolelor următoare s-au așezat în localitate și persoane de alte naționalități. Majoritatea lor au fost români greco-catolici și evrei. Conform datelor adunate de Kávássy Sándor, la începutul secolului al XIX-lea, în afară de cei 255 de reformați și 45 de romano-catolici, în sat trăiau 18 români greco-catolici și 9 evrei. Până în 1839 numărul evreilor a crescut la 16.

Să vedem acum situația populației și a caselor din Nagygéc, fără menționarea apartenenței religioase a locuitorilor:

1787: 211 locuitori

1828: 335 locuitori și 44 case

1839: 355 locuitori

1863: 410 locuitori

1873: 537 locuitori și 68 case

1882: 312 locuitori (!) și 66 case

1892: 572 locuitori și 78 case

(!). Only a single person was Romanian and there was one more individual who was registered as "diverse". According to religion, 68 individuals were Roman Catholic, 55 Greek Catholic, 2 were Lutheran and another 2 individuals were Orthodox. The majority belonged to the Calvinist religion: 378 individuals, and the Israelites were also numerous: 67 people followed Moses' belief. Seventy-nine houses were counted in the village. The new Calvinist parsonage was built the same year (1896).

From an administrative aspect, Nagygéc belonged to the Csenger district and the centre of gendarmerie and the medical centre were also in Csenger. It also belonged to the Csenger electoral district. The joint notary of Csengersima looked after the affairs, while the court was in Fehérgyarmat. Regarding taxation, the Csenger department of the Financial Commission of Mátészalka was the authority in the tax office of Csenger.

To carry on with the statistics, the number of the population was the following in the 20th century:

- 1907: 678 inhabitants 88 houses
- 1913: 663 inhabitants 88 houses
- 1926: 629 inhabitants 94 houses
- 1937: 882 inhabitants 104 houses
- 1944: 666 inhabitants 119 houses
- 1960: 809 inhabitants 179 houses
- 1970: 747 inhabitants 200 houses

*Az I. világháború hősi halottai
Eroii primului război mondial
War heroes of the 1st World War*

a törvénykezési központ pedig Fehérgyarmaton volt. Adózás tekintetében a mátészalkai pénzügyi biztoság csengeri szakasza volt illetékes, a csengeri adóhivatalban.

Folytatva a statisztikát, a lélekszám a következőképpen alakult a XX. században:

1907: 678 lakos 88 ház

1913: 663 lakos 88 ház

1926: 629 lakos 94 ház

1937: 882 lakos 104 ház

1944: 666 lakos 119 ház

1960: 809 lakos 179 ház

1970: 747 lakos 200 ház

A faluban az 1800-as évektől a következő családnevek voltak a leggyakoribbak: Gaál, Forján, Juhász, Ferenczi, Almási, Halász, Csucs, Simon.

A módosabb családok háza a templom közelében állt, míg a szegényebbek a falu külső, alacsonyabb fekvésű részeibe építkeztek.

A lakosság létszámanak növekedése együtt járt a gyerekek számának megugrásával. A XIX. század végén a falvakban – így Nagygécben is – felmerült, hogy a nyári mezőgazdasági munkák idején a kisgyermekek számára megfelelő helyet biztosítsanak, ahol felügyelet alatt töltik idejüket. Ezen intézmények keretében létesültek az óvodák, az állandó és a csak nyári menedékhelyek. Nagygécben az 1896. évtől

Merită analizată din nou și mai îndeaproape structura populației din Nagygéc la sfîrșitul secolului al XIX-lea, mai precis în 1898, din perspectiva etniei și a confesiunii. Numărul total al populației era de 572 de suflete, din care 495 s-au declarat maghiari, și, fapt surprinzător, 75 de persoane s-au autoidentificat cu germanii(!). O singură persoană s-a declarat de etnie română, iar un alt locuitor a fost încadrat în categoria „altele”. Din punct de vedere confesional, în sat trăiau 68 romano-catolici, 55 greco-catolici, 2 evanghelici și 2 ortodocși. Majoritari erau reformații cu cele 378 de suflete, iar cei care urmau credința lui Moise intrneau un număr relativ mare, de 67 de persoane. În sat au fost conscrise 79 de case. În acești ani a fost construită și parohia reformată (1896).

Nagygéc aparținea din punct de vedere administrativ de plasa Csenger, unde se afla sediul poliției și circumscriptia sanităă. Era arondat circumscriptiei electorale din Csenger. Satul a fost în subordinea notariatului cercual din Csengersima, iar tribunalul funcționa la Fehérgyarmat. Din punct de vedere fiscal, ținea de competența filialei din Csenger al Comisariatului Fiscal din Mátészalka, la oficial fiscal din Csenger.

Continuând statistica, datele demografice în secolul al XX-lea arătau astfel:

1907: 678 locuitori și 88 case

1913: 663 locuitori și 88 case

The following family names were the most frequent in the village from the 1800's: Gaál, Forján, Juhász, Ferenczi, Almási, Halász, Csucs, Simon. The houses of the wealthier families stood in the streets close to the church, while the poorer people built their houses in the exterior areas on a lower elevation.

The increase of the population naturally came together the growing number of children. At the end of the 19th century the need appeared in the villages and also in Nagygéc to provide a place where little children can be left by supervision during the period of the summer agricultural work. The kindergartens, the permanent and summer shelters were established to meet this demand. We know of a kindergarten in Nagygéc from 1896 since Irma Mangu is mentioned for years as a nursery school mistress. The existence of the kindergarten evidences the high demands of the people of Géc in this respect since only 10 of the 27 villages of the Csenger district had nursery schools.

The Calvinist school was built in 1907, although there had been a school building, together with the teacher's lodging. There are data about two teachers from 1939: the teachers were Károly Varga and his wife Vilma Nagy. The number of schoolchildren was 73, at least in the Calvinist school.

We must also mention the Jews since their number was significant, it was over fifty. The above-mentioned Grossmanns lived in Kisgéc. In Nagygéc we know about the Schwarcz, Berger, Samuel and

A II. világháború hősei halottai
Eroii celui de-al doilea război mondial
War heroes of the 2nd World War

kezdve tudomásunk van óvodáról, ugyanis több éven keresztül említik óvónőként Mangu Irmát. Ennek megléte bizonyítja a géciek ilyen irányú igényességét, hiszen a csengeri járás 27 községből csak tíz tartott fenn óvodát.

1907-ben épült a református iskola – bár már korábban is volt iskolaépület – és a tanítói lak. 1939-ben kéttanerős iskoláról vannak adatok, a tanítók: Varga Károly és neje Vargáné Nagy Vilma. A tanköteles gyerekek száma – legalább is a reformátusoké – 73 fő.

Meg kell emlékeznünk a zsidókról, hiszen létszámuk tekintélyes volt, meghaladta a félszáz főt. A már említett Grosszmannék Kisgécben éltek, Nagygécben a Schwarcz, Berger, Samuel és Kaufmann családról van tudomásunk. Zsinagóga híján Schwarcz Hermann udvarházában tartották istentiszteleteiket, temetőjük a faluközpont felé vezető út jobb oldalán volt, mára csak néhány sírkő jelzi helyét. 1944-ben a falu zsidóságát a Húsvét utáni első napon gyűjtötték össze, és Komlódtótfaluban, az iskolában töltötték egy éjszakát. A falu lakossága a tilalom ellenére élelemmel segítette őket, s a temetőig, azaz a falu végéig kísérték el szomorú menetüket. A zsidókról még ma is megbecsüléssel emlékeznek az egykor nagygéciek.

Az I. világháború után

Az első világháború Nagygécből is megkérte áldozatait, hiszen az 1930-as években emelt Hősi Emlékműre 19 nevet kellett felvésni. A faluból egyébként

1926: 629 locuitori și 94 case
1937: 882 locuitori și 104 case
1944: 666 locuitori și 119 case
1960: 809 locuitori și 179 case
1970: 747 locuitori și 200 case

Începând din anii 1800, cele mai frecvente nume de familie din sat erau următoarele: Gaál, Forján, Juhász, Ferenczi, Almási, Halász, Csucs, Simon. Casele familiilor mai înstărîte erau amplasate pe străzile din apropierea bisericii, pe când cei mai săraci și-au construit gospodăriile la periferia sau în zonele mai joase ale satului.

Creșterea numărului populației a determinat și creșterea numărului de copii. La sfârșitul secolului al XIX-lea, la sate – inclusiv în Nagygéc – s-a pus problema asigurării unei locații unde copiii să fie supravegheati în perioada campaniei agricole de vară. În cadrul acestor instituții s-au înființat grădinițele cu program permanent, sau care funcționau pe perioada verii. Despre grădinița din Nagygéc avem date din 1896, când Mangu Irma este amintită mai mult timp ca educatoare. Existenza acestei instituții atestă exigențele celor din Géc, pentru că, din cele 27 de comune ale plasei Csenger, doar în 10 funcționa grădinița.

Scoala confesională reformată a fost construită în 1907, însă o clădire a școlii, precum și o locuință pentru învățător existase și anterior. Din 1939 avem date despre școala cu două cadre didactice: Varga Károly

Kaufmann families. In lack of a synagogue, the ceremonies were held in Hermann Schwartz's mansion. Their cemetery was on the right side of the road leading to the centre of the village: only a few tombstones mark the place now. In 1944 the Jewish people were gathered in the village the day after Easter in 1944 and taken to the school of Komlódtótfalu for the night. Despite the prohibition, the population of the village gave them food and accompanied the woeful marsh until the cemetery, the end of the village. The old people of Nagygéc still remember the Jews with appreciation.

After World War I

Work War I took its toll from Nagygéc as well since 19 names had to be engraved in the Memorial

*Az egykori Kossuth tsz maradványa
Rămășițele fostului C.A.P. Kossuth
Remains of the former Kossuth Co-operative*

58-an vonultak hadba. A már említett hősi halottakon kívül 24 személy hadifogságot szenvedett. A toronyból hadicélokra elrekvirálták a 84 kg súlyú harangot. A világháborút követő zúrzavaros idők és a román megszállás csendességeben vonult el a falu felett, hacsak a Székely Hadosztály 1919. májusi szórványos védekező harcát Nagygécnél nem említjük. A géciek emlékezete szerint 1919. áprilisában a betörő románokat a falu lakossága a leszerelt katonákkal együttműködve visszaverte. Trianon után Nagygéc az újonnan húzott román határ peremére került, lényegében zsáktelepüléssé vált. Ideáti megmaradása állítólag a Haynau-hitbizománynak, valamint az államtitkár Szomjas Lajos, az országgyűlési képviselő Luby Béla és a meghívott francia-román tisztek bizalmas tárgyalásainak köszönhető, amit a térképen egy jól megfigyelhető logikátlan kiöblösökés bizonyít. Sőt, a Péchy-család jóvoltából 1936-ban az atyai határ ból még 50 kh-t is visszacsatoltak a géci határhoz. Trianon után a határ mentén felépített ún. lokalizációs töltés a település nyugati részén húzódott, így a falu a kelet felől érkező árvizekkel szemben védtelennek vált, ami alig fél évszázad múltán végzetes következmények forrása lett.

A község lakossága nagy szegénységgel küzdött, amit még az ismétlődő elemi csapások súlyosítottak. Szomorú statisztikai adalék, hogy 1928–1932 között a csecsemőhalandóság alapján a vármegyében Nagygéc a harmadik helyen állt a maga 22,4%-ával.

și soția sa, Nagy Vilma. Numărul elevilor școlarizați – cel puțin al reformaților – era de 73.

Trebuie să amintim de comunitatea evreiască, pentru că numărul lor a fost impresionant, depășind 500 de suflete. Familia Grosszmann, menționată deja, a trăit la Kisgéc. Din Nagygéc avem date despre familiile Schwarcz, Berger, Samuel și Kaufmann. În lipsa sinagogii, evrei își oficiau slujbele religioase în curia lui Schwarcz Hermann. Cimitirul comunității izraelite se afla în partea dreaptă a drumului care ducea spre centrul satului, însă în zilele noastre doar câteva pietre funerare îi mai indică locația. Evreii din sat au fost adunați în 1944, în prima zi după Paște, în Komlódtótfalu, unde au petrecut noaptea în clădirea școlii. Populația satului a sărit în ajutorul lor, în ciuda interdicției de a le furniza alimente, și le-a condus alaiul trist până la cimitir, adică până la capătul satului. Evreii sunt pomeniți cu respect și în zilele noastre de cei din Nagygéc.

Perioada de după Primul Război Mondial

Primul război mondial a făcut victime și în localitatea Nagygéc, înscriind 19 nume pe Monumentul Eroilor ridicat în sat în anul 1939. Din localitate au fost chemate la război 58 de persoane. În afara celor căzuți la datorie, 24 persoane au ajuns prizonieri de război. Clopotul de 84 de kg din turnul bisericii a fost confiscat. Perioada confuză de după încheierea războiului, ocuparea română, a trecut în liniște, dacă nu amintim

of the Heroes raised in the 1930's. Fifty-eight men were mobilised from the village. Beside the above-mentioned war victims, 24 persons were prisoners of war. The bell weighing 84 kg was requisitioned from the tower. The turmoil following the war and the Romanian occupation passed peacefully disregarding the sporadic defending battles of the Székely Division at Nagygéc in May, 1919. The people of Nagygéc recall that the villagers together with the dismissed soldiers repelled the invading Romanians in April, 1919. After Trianon, Nagygéc found itself at the freshly delineated Romanian border. Actually, it became a dead-end village. The fact that it remained in Hungary was allegedly due to the Haynau entail and the confidential negotiations of Lajos Szomjas under-secretary, Béla Luby Member of Parliament and the invited French-Romanian officers, which the illogical curve that can be observed in the map supports. What is more, owing to the Péchy family, 50 kh were returned to the fields of Géc from the territory of Atya in 1936. The so-called localisation dam built

Az Erge
Pârâul Erge
Streamlet Erge

A faluban két kereskedő és egy iparost tartottak számon 1939-ben.

Az országhatárt, illetve az átjárást a határon 1940-ig egy három méter hosszú és egy méter széles híd jelentette az Erge fölött. 1940-ben lebontották, hiszen azon évben Észak-Erdély felszabadult, s az országút ismét főútvonallá vált, szükséges volt egy új átkelőt építeni.

1945 után – az árvízig

1944-ben az üresen álló Schwarcz-kastélyt a katonaság foglalta le, a közeledő front miatt katonakórház is működött falai között. Két német katona halt meg ott, akiket a templomkertben temettek el. Sírjukat kegyelettel gondozták a helyiek, míg nem 1990 után a német hadisírgondozók exhumálták.

Tragikus emlékek is fúzódnek a szovjet csapatok bevonulását követő időkhöz. Az oroszok a határban összeszedtek négy német katonát, s a szatmári útnál lévő órbódénál agyonlőtték őket. A géciek szállították be a holttesteket az ún. Kistemetőbe, ahol eltemették őket. A II. világháborúban hat nagygéci személy halt hősi halált.

1944 októbere után Szatmár megye hovatartozása egy ideig még tisztázatlan volt. A közigazgatás átszervezése kezdetben Szatmárnémetiből, mint megyeszékhelyről indult meg, mely helyzetben a később aláírt fegyverszüneti szerződés változtatott. A még félig-meddig lezárt határon a háború utáni ellátási

luptele răzlețe de apărare ale Diviziei Secuiești, din mai 1919, la Nagygéc. Conform memoriei colective a locuitorilor din Géc, asediul românilor a fost respins de populație și de militarii trimiși la vatră. După tratatul de la Trianon, Nagygéc a ajuns în apropierea noii frontiere și a devenit un sat închis. Menținerea satului pe partea maghiară s-a datorat necesității de a menține intactă moșia lui Haynau, și a fost rezultatul tratativelor confidentiale ale secretarului de stat Szomjas Lajos, ale deputatului parlamentar Luby Béla cu ofițerii fracezi și români, fapt argumentat și de curbura fără nici o logică a liniei de frontieră din dreptul localității. Mulțumită familiei Péchy, în 1936 încă 50 de iugăre din teritoriul extravilan al satului Atea au fost reanestate localității Géc. După Trianon, digul Someșului a fost amplasat în partea vestică a localității, astfel încât localitatea a rămas descoperită față de inundațiile venite dinspre est. Faptul a avut însă consecințe fatale abia peste o jumătate de secol.

Populația comunei a rămas într-o mare săracie, amplificată și de repetatele catastrofe naturale. Este o contribuție tristă la statistică demografică faptul că între anii 1928-1932 Nagygéc a ocupat locul al 3-lea pe comitat în mortalitatea infantilă, cu procentul de 22,4%. În anul 1939, în sat existau doi comercianți și un meseriaș.

Până în anul 1940, frontiera țării însemna un pod de trei metri lungime și un metru lățime peste părâul Erge. În 1940, acest pod a fost demolat, deoarece

along the border after Trianon ran along the western part of the settlement and so the village remained undefended against the floods coming from the east, which proved to be a fatal error after half a century.

The villagers suffered from poverty, which was worsened by the repeated damage done by the forces of nature. It is a sorrowful statistical datum that with 22.4 % Nagygéc stood in the third place in the county regarding infant mortality between 1928 and 1932. Two tradesmen and a craftsman were registered in the village in 1939.

The border crossing was a 3 m long and 1 m broad bridge over the Erge until 1940. It was pulled down in 1940 since North Transylvania had been liberated that year, the road once more became a main road, and so a new crossing had to be built.

From 1945 until the flood

In 1944, the army occupied the empty Schwartz palace and due to the approaching front, a military hospital also worked in it. Two German soldiers died there who were buried in the churchyard. The local people cared for their graves until after 1990 when the German Military Grave Registration Service exhumed them.

Tragic events are also linked with the times after the arrival of the Soviet troops. The Russians captured four German soldiers in the fields and shot them to death at the sentry-box on the Satu Mare road.

*Sziúkségkonyha a Tanácsháza teraszán a nagy árvíz után
Bucătărie de campanie pe terasa sediului
consiliului local după inundații
Relief kitchen on the terrace of the County House
after the great flood*

hiányok következményeképp beindult a csempészeti, mely az elhíresült „sóvilág” néven vonult be a közutdatba. Az Erdélyből csempészett, s nálunk hiánycikknek számító só fontosságára utal az elnevezés.

Nagygéc – miután a határ közvetlen közelében volt – a csempészeti frekventált állomása volt. 1945-ben sajnálatosan (politikai indítottatásra) elbontották a kisgéci Haynau-kastélyt, a majorságot a szokásos módon széthordták. A volt birtokosok elmenekültek, egyedül Czerjék Csilla maradt közülük egészen 1965-ig.

Nagygécben 1955 körül egy TSzCs-t kezdtek szervezni, de valójában csak 1960-ban alakult meg a Kossuth Lajos tsz. Jól gazdálkodva és kellően gépesítve a szövetkezet 1970-ig adósságmentes volt. A község rendelkezett minden szolgáltatással, melyek egy jómódú településhez illő volt: óvodával, általános iskolával, postával, önálló tanáccsal, naponta több autóbuszjárattal Fehérgyarmatra, illetve Csengerre. A villamosítás elég későn, 1957-ben ért el ide. 1964-ben 175 iskolás korú gyermek volt Nagygécben, akiket 5 pedagógus tanított a három tantermes iskolában. Nagygécből indult Kiss Ferenc (1908–1964) József Attila díjas költő pályafutása, aki a harmincas években a „munkásírók” köréhez tartozott. A csoport több antológiájában szerepelt. Élelműve torzó voltában, befejezetlenségeben, töredékességeben is a munkásköltészet nagy teljesítménye. Egy másik költő, aki innen indult, Várkonyi Anikó (1942–1978). Versei már egyetemista korában az Alföld-ben és más

Transilvania de Nord a revenit Ungariei, iar drumul național a devenit din nou calea de comunicație principală.

Perioada după 1945 și până la inundație

În anul 1944, castelul gol al familiei Schwartz a fost ocupat de armata germană. Deoarece linia frontului se apropia din ce în ce mai mult, clădirea a fost transformată în spital militar. Doi soldați germani au murit aici și au fost înmormântați în curtea bisericii. Mormintele lor au fost îngrijite cu pietate de locnici până când, în 1990, au fost exhumati și rămașile lor pământești au fost repatriate.

De perioada imediat următoare intrării trupelor sovietice sunt legate și evenimente tragice. Rușii au capturat patru militari germani de lângă postul de pază amplasat în apropierea drumului spre Satu Mare și i-au executat. Cei din Géc au ridicat trupurile neînsuflețite și le-au transportat în Cimitirul Mic (Kistemető), unde le-au înmormântat. În cel de al II-lea Război Mondial, şase persoane din Nagygéc au căzut la datorie.

După octombrie 1944, apartenența statală a județului Satu Mare a rămas o perioadă neclarificată. Reorganizarea administrativă a fost demarată de la Satu Mare, în calitatea sa de reședință de județ. Situația s-a schimbat însă după semnarea convenției de încetare a focului. Peste frontieră insuficient păzită a început contrabanda, determinată de problemele majore

The people of Géc took the bodies to the so-called Kistemető where they were buried. Six men from Nagygéc fell in World War II.

After October, 1944, the affiliation of Szatmár county was unclear for a certain time. The administrative reorganisation initially started from Satu Mare the county seat. It was later changed by the signed armistice treaty. In consequence of scarce post-war supply, smuggling started across the border, which became generally known as "*salt world*". The name refers to the importance of salt smuggled from Transylvania, which was in shortage in Hungary. Nagygéc, situated on the frontier, became a frequented station of smugglers. Regrettably, the Haynau palace was demolished (on a political initiative) in Kisgéc in 1945 and the manor looted as it was usual at that time. The former landowner had fled, only Csilla Czerjék remained here until 1965.

The organisation of an agricultural co-operative started around 1955 but it finally got established only in 1960 by the name Kossuth Lajos TSz. With a good economy and sufficient machinery, it operated without debts until 1970. The central office was set up in the Éder palace. The village had every institution that could be found in a prosperous settlement: kindergarten, primary school, post office, independent council, regular bus services to Fehérgyarmat and Csenger. Electricity arrived here relatively late in 1957. In 1964 there were 175 schoolchildren in Nagygéc who were

A református templom ásatáskor talált csontok közös sírja

Osuarul descoperit prin săpătura bisericii reformate
Ossuarium found at the excavation of the Calvinist church

debreceni és szegedi lapokban megjelentek. Az egy-kori Szomjas család leszármazottja, Szomjas György neves filmrendező.

A pusztulás

A szamosi emberek évszázadok alatt megtanultak együtt élni a folyóval. Nagygéc esetében ez még kevesebb gondot okozott, hiszen a Szamos meglehetősen távol folydogált a falutól, árvize legfeljebb „*a falu határát kövéríti*”. Inkább az Erge patakot kellett tartaniuk szeszélyes vízjárása miatt. A géciek sosem gondolták volna azt, ami az 1970. május 13-ról 14-re virradó éjjelen történt velük. Álmukból felverve kellett menekülniük a Szamos szennyes vize elől, melyet az addig csak rakoncátlanakodó Erge patak zúdított a falura.

Persze minden nem előzmények nélkül történt. Azon év májusa igen csapadékos volt, nem beszélve az erdélyi hegyek nagytömegű havának gyors olvadásáról. Mindezek megduzzasztották a folyókat. Emiatt a Szamos térségében Nagygéc is veszélyhelyzetbe került, bár az itteniek nem tartottak árvíztől, hiszen a legöregebb emberek sem emlékeztek ilyenre. 13-án este a falu egyes utcáiból már kiköltözötték az ott lakókat, akik a központ magasabban fekvő részén gyűltek össze. Éjfélétől vált kritikussá a helyzet, az igazi tragédiát azonban az Ergénél bezúduló víz okozta, mely átbukva a kövesúton előtötte az alsóbb utcákat. Menekülni kellett! Az emberek futva értek el

de aprovizionare. Fenomenul a intrat în memoria colectivă sub denumirea de “lumea sării” (“sóvilág”). Definiția face referire la importanța sării care lipsea în zona de est a Ungariei în acea perioadă, fiind astfel adusă prin contrabandă din Transilvania. Nagygéc a fost punctul cel mai frecventat de contrabandisti din cauza apropierii sale de graniță. Din păcate, în anul 1945 (din inițiativă politică) a fost demolat castelul Haynau din Kisgéc, iar domeniul economic a fost dezmembrat și împărțit de săteni. Foștii moșieri au fugit, și doar Czerjék Csilla a rămas în localitate până în anul 1965.

În jurul anului 1955, la Nagygéc a început organizarea unui CAP, care a intrat în funcțiune în 1960 sub numele de *Kossuth Lajos*. Printr-o gospodărire eficientă și prin mecanizare, cooperativa s-a menținut rentabilă până în 1970. Birourile centrale se aflau în castelul Éder. Satul dispunea de toate instituțiile necesare unei localități prospere: grădiniță, școală generală, poștă, consiliu local, mai multe curse zilnice la Fehérgyarmat, respectiv la Csenger. Electrificarea s-a realizat relativ târziu, doar în 1957. În anul 1965, la Nagygéc existau 175 de copii școlari, 5 cadre didactice și o școală cu trei săli de clasă. De la Nagygéc a pornit cariera literară a poetului Kiss Ferenc (1908–1964), care făcea parte în anii treizeci din cercul “scriitorilor muncitorești” și a fost decorat cu Premiul József Attila. Această grupare a publicat mai multe antologii. Opera poetică a autorului a rămas neterminată, dar și în

taught by 5 teachers in the three rooms of the school. The career of Ferenc Kiss poet (1908–1964) of József Attila reward started from Nagygéc. He belonged in the group of the “worker writers” in the 30’s. His poems appeared in several anthologies of the group. His oeuvre, even in its incompleteness, is a great accomplishment of workers’ poetry. Anikó Várkonyi is another poet who started from here (1942–1978). Her poems appeared in the Alföld and other periodicals of Debrecen and Szeged when she was yet a university student. György Szomjas a descendant of the Szomjas family is a well-known film director.

The destruction

The people of Szamoshát learned to live with the river and it meant even less problems in the case of Nagygéc since the Szamos flew fairly far from the village, the most its flood did was “*making the fields more fertile*”. They rather had to fear the Erge streamlet because of its capricious waters. It would not even occur to the people of Géc what happened to them in the night *from May 13 to 14, 1970*. Waking up in the night they had to flee from the dirty water of the Szamos, which the Erge streamlet, a whimsical nuisance until then, poured onto the village.

Naturally, there were antecedents. The May was very moist that year not to mention the fast thawing of the snow in the Transylvanian mountains. The river swelled. Nagygéc was also endangered in the

Szamos region although the local people were not afraid of a flood since not even the oldest people remembered such an occasion. The inhabitants were already evacuated from certain streets in the evening of the 13th. They gathered in a higher part of the village. The situation became critical around midnight. The tragedy was caused by the water that rushed in from the Erge. It ran over the paved road and flooded the lower lying streets. People had to flee. They ran to the bridge over the Erge, but it was already difficult to pass. Strong men carried the women and the children to the other side, and even they were nearly swept away by the rolling water. The fugitives, who could not take anything with them, were loaded on the already prepared military vans and the population was stowed away in security on the life saving main road that could barely be seen in the strong current of water. The houses were cracking as they collapsed one by one, providing background music to the disconsolate procession. More than 700 people left that night and dispersed forever from the native village.

Intentional village destruction

Although promises were given after the flood that the people of Nagygéc could move back into the village, higher authorities referring to “higher considerations” soon wiped the settlement off the map of the country, the still standing houses and public buildings were pulled down, the village sign was

az Erge hídjáig, de ott már igen nehéz volt az átkelés. A gyerekeket, nőket erős férfiak vitték át, akiket az óriási robajjal hömpölygő áradat csaknem elvitt. A már előkészített katonai teherautókra felpakolták a semmi nélkül menekülőket, s az erős sodrású vizben, melyben alig látszott az életet adó országút a lesodródással dacolva menekítették a lakosságot. A házak recsegve-ropogva dőltek sorra össze, s adtak kísérőzenét a szomorú menetnek. 700-nál többen indultak így el, hogy aztán örökre szétszóródjanak őseik falujából.

A tudatos falurombolás

Bár az árvizet követően ígéretek születtek, hogy a nagygéciek visszaköltözhetnek a faluba, a települést magasabb fórumok és még magasabb „megfontolások” alapján hamarosan kitörölték az ország térképről, elbontották a maradék házakat, középületeket, le-szerelték a falutáblát – és hogy teljes legyen a kép, évtizedekre építési tilalmat rendeltek el, a tudatos falurombolás teljes arzenálját bevetve, megelőzve a Ceaușescu-modellt. Szép lassan megszüntették a postát, a boltokat, az iskolát, lehetetlenné téve az életet, s nem véletlenül, vadászterületté nyilvánították a falu határát. Mindezen intézkedéseket az újonnan épült körgátra fogták, melyen Nagygéc kívül rekedt, mondván: a leendő pusztulást kívánták megelőzni. A nagygéciek legtöbbje Csengerbe, Csengerújfaluba költözött, de szerte az országban találkozhatunk

stare fragmentară este considerată o mare realizare a poeziei muncitorești. O altă poetă care a pornit de pe aceste meleaguri este Várkonyi Anikó (1942–1978). Poeziile sale au săvăzut lumina tiparului încă din timpul studenției, în paginile revistei Alföld și în alte publicații din Debrecen și Seghedin. Descendentul familiei Szomjas este renumitul regizor Szomjas György.

Destrămarea

Pe parcusul secolelor, oamenii Câmpiei Someșene au învățat să conviețuiască cu râul. Pentru Nagygéc această problemă nu era una majoră, deoarece Someșul curgea la o distanță destul de mare de localitate, iar o eventuală inundație „îngrășa doar hotarul satului”. Mai de temut era pârâul Erge, din cauza apelor sale capricioase. Locatarii din Géc nu și-ar fi putut imagina niciodată dezastrul din noaptea de *13/14 mai 1970*. Au fost nevoiți să fugă, abia treziți din somn, din fața apelor tulburi ale Someșului, revârsate prin pârâul Erge peste sat. Evident că evenimentul a avut și antecedente. Luna mai a aceluia an a fost foarte bogată în precipitații, fără a mai vorbi despre topirea rapidă a zăpezilor abundente din munții Transilvaniei. Toate acestea au dus la creșterea nivelului râurilor. Din acest motiv satele din zona Someșului, inclusiv Nagygéc, au ajuns în pericol. Cu toate acestea, oamenii locului nu se temeau în mod real de inundație, fiindcă nici cei mai bătrâni din sat nu-și amintea-

removed and, to make the picture complete, constructions were banned for decades: the entire weaponry of village destruction was mobilised preceding the Ceaușescu model. Soon the post office, the shops and the school were closed making life impossible and not without a reason. The area of the village was declared a hunting ground. All these steps were covered with the freshly built round dam, which stayed outside Nagygéc saying that a future destruction was intended to be impeded. Most of the people of Nagygéc moved into Csenger and Csengerújfalu but we can meet them all over the country. At the time of the 1980 census, only a small fragment of the former population, 22 people lived in the village. In 1983 even the administrative independence of the settlement was taken away. Its territory was annexed to Csengersima. To date it has a single inhabitant. A piece of metal built into the tower marks the height of the flood 22 cm above the ground.

Many people expressed their solidarity with the village even before the change of the regime: archaeologists, people who preserve villages and towns, university students, journalists and artists. A movement started already in the late 80's to rescue the church and later in the 90's, young people from the Örökségünk Őrei Alapítvány [Keepers of Our Legacy Foundation] made order on the territory around the

A tejcsarnok épülete
Clădirea centrului de colectare a laptelui
Building of the dairy shop

velük. Az 1980. évi népszámláláskor csupán a volt lakosság töredéke, 22 ember élt a faluban, ám 1981-ben a település adminisztratív önkormányzatát is felszámolták. Területét Csengersimához csatolták. Jelenleg 1 lakos van. Az árvíz szintjét a toronyba épített fémtárgy jelzi, mely 22 cm magasan van a talajtól.

A faluval még a rendszerváltozás előtt sokan szolidaritást vállaltak, régészkek, falu- és városvédők, egyetemisták és újságírók, művészek. Már a nyolcvanas évek végén mozgalom indult a templom megújjászerelése, később a '90-es években az Örökségünk Őrei Alapítvány fiataljai a templom körül területet erekjükön mérten rendbetették, az 1982-es ásatás után otthagytott csontokat összeszedték, s lelkészi szertartással közös sírba helyezték a templom kertjében, ahol emléktáblákat is elhelyeztek. Dokumentumfilm készült a lebontásra ítélt templomról (*Gulyás testvérek*), ezzel az ország figyelmét felhívták a jobb sorsra érdemes műemlékre, ezen keresztül a falura. A Kormorán együttes „Húzd meg a harangot – in memoriam Nagygéc” címmel dalt írt a „kísértetfaluról”.

A Nagygécért Egyesület – Az ébredő falu

Az egykori nagygéciekben mindenkor ott szunnyadt a vágy, hogy – ha már újratelepíteni nem lehet – ősi településük emlékeit felélesszék. A helyi születésű Juhász Ferenc áldozatos munkával a templomkert elvadult bozótosát kiirtotta, s szervezése folytán 2009-ben megalakult a Nagygécért Hagyományőrző

de un astfel de caz. În seara de 13 mai, oamenii de pe anumite străzi au fost deja evacuați și adunați în centrul satului, punctul cel mai înalt din zonă. Situația a devenit critică la miezul nopții, dar adevărata catastrofă au adus-o viitorile părăsui Erge, care a trecut de drumul pietruit și a inundat străzile mai joase. Oamenii trebuiau să scape! Locuitorii au ajuns în fugă până la podul peste Erge, a cărui traversare era deja destul de dificilă. Copiii și femeile au fost purtați peste ape de bărbății mai puternici, care au fost și ei aproape spulberați de puhoalele de apă venind cu un ropol uluitor. Oamenii refugiați fără nimic au fost urcați în camioane militare care transportau populația pe drumul inundat, sfidând pericolul imminent al derapării. Casele cădeau rând pe rând cu un zgomot asurzitor: aceasta era muzica ce acompania alaiul trist. Peste 700 de oameni se îndepărtau astfel pe veci de satul strămoșilor lor.

Distrugerea conștientă a satului

Cu toate că în urma inundației au fost făcute promisiuni care asigurau întoarcerea locuitorilor la Nagygéc, decizia adusă de forurile mai înalte a șters așezarea de pe hartă. Casele rămase, instituțiile publice au fost demolate, indicatorul localității a fost demontat, și – ca să fie pachetul întreg, s-a interzis orice construcție pe acel teritoriu pentru o perioadă de mai multe decenii. S-a folosit astfel întreg arsenalul pentru distrugerea satului, într-o inițiativă care

church as far as they could, the bones left over after the excavation in 1982 were collected and placed into a common grave within the frames of a church ceremony in the churchyard and placed there memorial plaques. A documentary film was made of the church ordered to be pulled down (Gulyás brothers) to call the attention of the country to the monument that would deserve a better fate and also to the village. The Kormorán ensemble wrote a song by the title "*Sound the bell - in memoriam Nagygéc'* about the "haunted village".

*The Nagygécért Egyesület [Association for Nagygéc]
– the reviving village*

It has always been a vivid wish of the former inhabitants of Nagygéc to revive the memory of their settlement even though it cannot be populated any more. Ferenc Juhász who had been born there, generously cleared the bushes that had overgrown the churchyard, and owing to his organisation work, the *Nagyécért Hagyományőrző Közhasznú Egyesület [Tradition keeping Public Association for Nagygéc]* was formed in 2009. The same year the *1st Nagygécért Emléknap [Memorial Day for Nagygéc]* was held in a modest form. The aim of the association in manifold: the reconstruction of the Árpádian Period church, the building of an eco-touristic route around the village including the Erge streamlet, the establishment of a local historical exhibition, the regular cleaning of the tombs. János

Szimán and Ferenc Juhász are the motivators of all these activities.

On May 14, 2010, the silent centre of the uninhabited village was filled with life: the former inhabitants of Nagygéc and their descendants filled the space in front of the church on the occasion of the *2nd Tradition Keeping Memorial Day for Nagygéc*. The Flood Monument prepared by volunteers was inaugurated, there was a holiday mass in the church and even a post office was installed in the reconstructed granary where postcards with Nagygéc stamp could be bought.

So it is not accidental that the village that had been destroyed by natural elements and the Power became the symbol of the determination to survive.

*Ami az egykori házakból maradt
Ce a mai rămas din case
Remains of the houses*

Közhasznú Egyesület. Még abban az évben szerényen, de már megtartották az I. Nagygécért Emléknapot. Az egyesület célja többrétű: az Árpád-kori templom felújítása, ökoturisztikai útvonal kiépítése – beleértve a falut körülölelő Erge patakot, – helytörténeti kiállítás létrehozása, síremlékek folyamatos rendbetétele.

Mindezen munkák motorja Szimán János és Juhász Ferenc

2010. május 14-én, az árvíz 40. évfordulóján a lakatlan falu központja élettel telt meg, a templom előtti teret egykor nagyéciek, ill. leszármazottaik százai lepték el a II. Nagygécért Hagyományőrző Emléknap alkalmából. Negyven éve egymást nem látott egykor falubeliek találkoztak és örültek egymásnak. Felavatták a társadalmi munkával elkészült Árvízi Emlékművet, ünnepi istentisztelet volt a templomban, sőt a felújított magtárban berendeztek egy postahivatalt, ahol Nagygéc bélyegzővel ellátott emléklapot lehetett venni.

Nem véletlen hát, hogy az elemek és a hatalom által elpusztított falu az élni akarás jelképévé vált.

precedă modelul lui Ceaușescu. Încetul cu încetul s-a desființat poșta, magazinele, școala, viața a devenit imposibilă, iar satul a fost declarat, și nu din greșeală, zonă de vânătoare. Motivația acestor decizii a fost noul dig al Someșului, care a lăsat satul Nagygéc în afara construcției, iar explicația constă în prevenirea unei viitoare catastrofe. Majoritatea oamenilor din Nagygéc s-au mutat la Csenger și Csengerújfalu, dar mulți s-au răsfirat în toată țara. În perioada recensemântului din 1980, doar un mic procent din populația anterioară mai locuia în sat (22 de persoane), iar în 1981 localitatea a fost desființată și din punct de vedere administrativ. Suprafața satului a fost anexată de Csengersima. La ora actuală Nagygéc are un singur locuitor. Un obiect metalic introdus în turnul bisericii indică nivelul apelor din timpul inundației: 22 de metri înălțime de la nivelul solului.

Multe persoane s-au solidarizat cu satul încă dinainte de schimbarea regimului: arheologi, protecțorii ai satelor și orașelor, studenți, ziariști și artiști. O inițiativă pentru salvarea bisericii a pornit încă de la sfârșitul anilor optzeci, iar mai târziu, în anii '90, tinerii din fundația *Örökségünk Örei (Paznicii Patri-moniului)* au amenajat terenul din jurul edificiului de cult, au adunat oasele rămase în urma săpăturilor din 1982 și le-au înmormântat cu o slujbă religioasă într-o groapă comună din curtea bisericii, unde au amplasat și plăci memoriale. Despre biserică sortită demolării a fost realizat un film documentar (frații Gulyás),

Az árvízi emlékmű
Monumentul inundației
Flood Memorial

care a atras atenția întregii țări asupra monumentului arhitectural, și implicit asupra localității. Formația Kormorán a compus un cântec despre satul fantomă, cu titlul „*Húzd meg a harangot – in memoriam Nagygéc*” (“*Trage clopotele – in memoriam Nagygéc*”).

Societatea pentru Nagygéc – Satul trezit la viață

În sufletul foștilor locuitori ai satului Nagygéc a trăit întotdeauna speranța ca măcar amintirea așezării lor natale să fie reînviată, dacă posibilitatea repopulației nu mai exista. Juhász Ferenc, un fiu al satului, a reușit să curețe curtea bisericii de vegetația sălbăticită, iar în urma strădaniilor sale organizatorice, a luat ființă în 2009 o asociație dedicată păstrării tradițiilor din Nagygéc (*Nagygécért Hagyományőrző Közhasznú Egyesület*). Încă din anul înființării a fost organizată, în condiții modeste, prima ediție a Zilei Memoriale Nagygéc (I. *Nagygécért Emléknap*). Organizația și-a propus mai multe țeluri: renovarea bisericii arpadiene, construirea unui traseu ecoturistic – inclusiv

și pârâul Erge – organizarea unei expoziții de istorie locală, îngrijirea permanetă a monumentelor funerare din sat. Adevărății coordonatori ai acestor activități sunt Szimán János și Juhász Ferenc.

În 14 mai 2010, la 40 de ani de la inundație, centrul satului pustiu s-a umplut de viață, piața din fața bisericii a fost ocupată până la refuz de locatarii de odinioară și de urmășii lor, cu ocazia ediției al II-lea a Zilei Comemorative pentru Păstrarea Tradițiilor din Nagygéc (II. *Nagygécért Hagyományőrző Emléknap*). S-au întâlnit și s-au bucurat de revedere consăteni care nu s-au văzut timp de 40 de ani. A fost dezvelit monumentul ridicat în amintirea inundației. În biserică a fost oficiată o slujbă comemorativă, iar în fostul depozit de cereale a fost instalat un oficiu poștal, de unde doritorii puteau achiziționa o carte suvenir, cu stampila poștei din Nagygéc.

Cu alte cuvinte, satul pustuit de vicisitudinile naturii și de oficialitatea a devenit nu întâmplător simbol al dorinței de viață.

Utcarészlet az árvíz előtt
Stradă înainte de inundație
Detail of a street before the flood

A szolgálati lakás
Locuința de serviciu
Flat provided by the employer

Aratás a géci határban
Secerîș în hotarul din Géc
Harvest in the fields of Géc

Aratás a géci határban
Secerîș în hotarul din Géc
Harvest in the fields of Géc

Óvodások
Preșcolari
Kindergarten pupil

Egy csokor leányzó
Un buchet de fete
A group of girls

Csoportkép
Fotografie în grup
Group photo

A géci futballcsapat a 60-as években
Echipa de fotbal din Géc în anii '60
Football team of Géc in the 60's

A Halász család
Familia Halász
The Halász family

Juhász József és családja 1958-ban
Juhász József și familia în anul 1958
József Juhász and his family in 1958

Násznép Szabó Zoltán és Almási Szeréna esküvőjén
Nuntașii la cununia lui Szabó Zoltán și Almási Szeréna
Wedding guests at the wedding of Zoltán Szabó
and Szeréna Almási

... és az ünneplők
... și nuntașii
... and the guests

Téli esküvő 1960-ban: az ünnepeltek
Nuntă în iarna anului 1960: sărbătoriții
Winter wedding in 1960: the young couple

Részlet a Kistemetőből
O parte din Cimitirul Mic
Detail from the Kistemető

Kopjafa
Monument
Wooden headboard

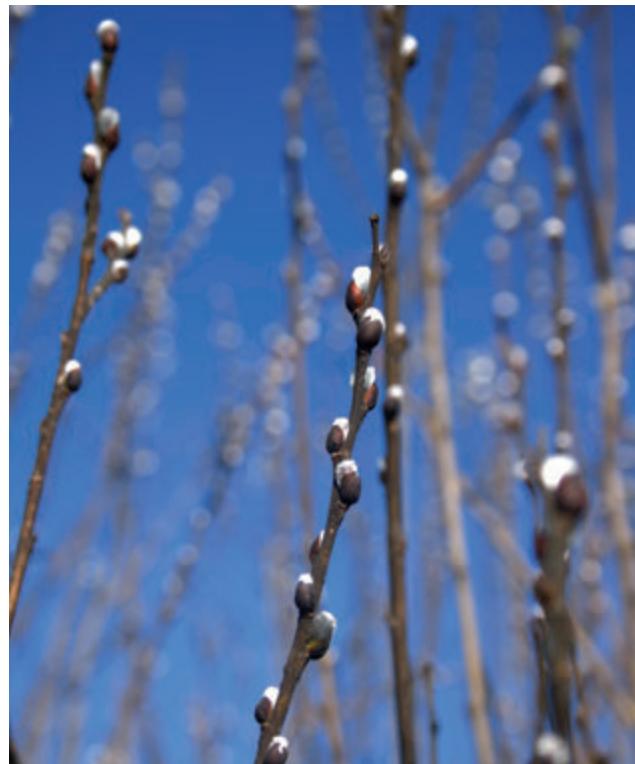
A Luby-síremlék
Monumentul funerar al familiei Luby
The Luby sepulchre

*A fogadalmi kereszt
Cruce votivă
Votive cross*

*A világháborús hősi emlékmű
Monumentul eroilor din Primul Război Mondial
Memorial of the Heroes of the World War*

*Tavaszi csendélet
Peisaj de primăvară
Still-life in the spring*

A Czagány Károly emlékház
Casa memorială Czagány Károly
Czagány Károly Memorial house

A Csúcs-lovastanya
Cătunul Csúcs
Csúcs equestrian ranch

Az Erge nyáron
Pârâul Erge vara
The Erge in the summer

Az Erge télen
Pârâul Erge iarna
The Erge in the winter

Köszönetnyilvánítás

A nagygéci feltárási dokumentációt és a leletanyagot dr. Németh Péter címzetes megyei múzeumigazgató úr bocsátotta rendelkezésünkre. A terepbejárásokat Szabó Zoltán (Komlódtótfalu), Fábián László (Csengeri Múzeum), Figus Dániel (Csenger), Kádas Zoltán (Szatmár Megyei Múzeum), valamint Bocz Péter, Körösfői Zsolt, Pintye Gábor, Toldi Zoltán és Tompa György (Jósa András Múzeum) végezték. A műszeres leletfeldeírás felelőse Bacska István volt. A fémtárgyak helyreállítása Szinyéri Péterné restaurátor, a kerámia tisztítása Balogh Lászlóné és Szmolár Edit segédrestaurátorok keze munkája. A fotókat Toldi Zoltán, a rajzokat Svéda Csaba készítette. A helyismeretben, a falu múltjának és hagyományainak megismerésében Juhász Ferenc és Szabó Zoltán (Komlódtótfalu) nyújtott nélkülözhetetlen segítséget. A szöveg lektora: Németh Péter. Mindnyájan fogadják köszönetünket!

Multumiri

Documentația și materialul cercetării arheologice din Nagygéc ne-a fost pus la dispoziție de dr. Németh Péter, director onorific al muzeului din județ. Periegherele au fost efectuate de Szabó Zoltán (Komlódtótfalu), Fábián László (Muzeul din Csenger), Figus Dániel (Csenger), Kádas Zoltán (Muzeul Județean Satu Mare), respectiv Bocz Péter, Körösfői Zsolt, Pintye Gábor, Toldi Zoltán și Tompa György (Muzeul Jósa András). Responsabilul cercetărilor efectuate cu aparatură de specialitate a fost Bacska István. Restaurarea obiectelor de metal a fost munca d-nei Szinyéri, curățarea materialul ceramic a fost realizată de d-na Balogh și Szmolár Edit, ajutor-restaurator. Fotografiile au fost făcute de Toldi Zoltán, iar desenele de Svéda Csaba. În cunoașterea istoriei locale și a tradițiilor satului ne-au ajutat d-nii Juhász Ferenc și Szabó Zoltán (Komlódtótfalu). Mulțumiri d-lui Péter Németh pentru lectorarea textului! Le mulțumim tuturor pentru ajutorul acordat.

Acknowledgement

Dr. Péter Németh titular director of the county museum put the excavation documentation and the find material at our disposal. Zoltán Szabó (Komlódtótfalu), László Fábián (Csenger Museum), Dániel Figus (Csenger), Zoltán Kádas (Muzeul Județean Satu Mare), and Péter Bocz, Zsolt Körösfői, Gábor Pintye, Zoltán Toldi and György Tompa (Jósa András Museum) took part in the field walking. István Bacska directed the instrumental investigations. Mrs Péter Szinyéri conservator conserved the metal objects. Mrs László Balogh and Edit Szmolár conservation assistants cleaned the ceramics. Zoltán Toldi took the photos and Csaba Svéda made the drawings. Ferenc Juhász and Zoltán Szabó (Komlódtótfalu) offered their indispensable help in getting familiar with the region and learning about the traditions. Reader: Péter Németh. We are grateful to all of them.

Irodalom - Bibiografie - References

- Alföldi Hírlap I. évf. 1. sz. Fel. szerk. Teleghi László. Debrecen, 1867.
- Arany János: Az elveszett alkotmány. Utánnymat. Akadémiai Kiadó Budapest, 1951 (1954).
- Borovszky Samu: Magyarország vármegyéi és városai. Szatmár vármegye. (*Comitatele și orașele Ungariei. Comitatul Satu Mare.*) Budapest, 1909. 124.
- Csánki Dezső: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában I. (*Istoria geografică a Ungariei în perioada huniazilor I.*) Budapest, 1890. 98., 135., 475.
- Csánki Dezső: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában III. (*Istoria geografică a Ungariei în perioada huniazilor III.*) Budapest, 1897. 548.
- Ernyey József: Építőaldaozat emléke. Ethnographia XXXVIII. 1927. 260–261.
- Fényes Elek: Magyarország geographiai szótára, melyben minden város, falu és pusztá, betürendben körülmenyesen leíratik I-IV. (*Dicționar geografic alfabetic al tuturor localităților din Ungaria I-IV.*) Pesten 1851. Nyomtatott Kozma Vazulnál. (Reprint)
- Gvadányi József: Egy falusi nótáriusnak budai utazása, melyet önnön maga abban esett viszszontagságaival egygyütt az el aludt vérű magyar szívek' fel serkentésére, és mulatságára e' versekben foglallt. Pozsonban, Komáromban: Wéber Simon költségével és betűivel, 1790.
- Henzsel Ágota: Szatmár vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái, 1629–1634 II/1. (*Regestele protocalelor comitatului Sătmăr, 1629–1634 II/1.*) A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Levéltárának Kiadványai II. Közlemények 10. Sorozatszerk. Dr. Nagy Ferenc. Nyíregyháza, 1996. 76., 122.
- Jósa András Múzeum Régészeti Adattár
(*Inventarul secției de arheologie a Muzeului Jósa András.*) 2005.49
- Jósa András Múzeum Régészeti Adattár
(*Inventarul secției de arheologie a Muzeului Jósa András.*) 2010.55
- Kálnási Árpád – Sebestyén Árpád: A csengeri járás földrajzi nevei. (*Nume de locuri din plasa Csenger.*) Szabolcs-Szatmár-Bereg megye földrajzi nevei 5. Debrecen, 1993. 265–285.
- Kiss Kálmán: A Szatmári Református Egyházmegye Története. (*Istoria Diecezei Reformate din Sătmăr.*) Kecskemét, 1878.

A középkori Magyarország levéltári forrásainak adatbázisa. (*Baza de date a izvoarelor arhivistice din Ungaria medievală.*) DL-DF 4.1. Arcanum Digitéka. 2000. PC CD-Rom.

Magyar országnak leírása II. Szerk. Vályi András. Buda, 1796. Reprint 2003. 378.

Maksai Ferenc: A középkori Szatmár vármegye. (*Comitatul Sătmăr în evul mediu.*) Budapest, 1940. 139.

Maksay Ferenc: Magyarország birtokviszonyai a 16. század közepén I. kötet.
(*Structura proprietății în Ungaria la mijlocul secolului al XVI-lea.*) Akadémiai Kiadó, Budapest, 1990.

Mizser Lajos: Szatmár vármegye Pesty Frigyes 1864-1866. évi Helynévtárában.
Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Levéltárának Kiadványai. II.
Közlemények, 24. Nyíregyháza, 2001.

Mogyorósi Sándor: Rémalkotó néphagyomány? (Egy kutyafejű mítikus lény nyomában). A nyíregyházi Jósa András Múzeum Évkönyve XXIV-XXVI.
(1981-1983) Nyíregyháza, 1989. 51-58.

Németh Péter: A nagypréposti református templom ismertetése. (*Prezentarea bisericii reformate din Nagyéc.*) In: A múlt emlékei Szabolcs-Szatmár megyéből.
A nagypréposti templomért. Szerk. Czagány Kálmán – C. Kürthy Zsuzsanna
Országos Műemléki Feltügylőség Múzeumok Szabolcs-Szatmár megyei
Igazgatósága, Budapest – Nyíregyháza, 1989. 35-42.

Németh Péter: A középkori Szatmár megye települései a XV. század elejéig.
[Așezările comitatului medieval Satu Mare pâna la începutul secolului
al XV-lea.] Nyíregyháza, 2008. 94-96.

Németh Péter – Papp Szilárd: Nagyéc, volt református templom. (*Nagyéc, foata biserică reformată.*) In: Középkori egyházi építészet Szatmárból. Középkori templomok útja Szabolcs-Szatmár-Bereg és Szatmár megyékben. Szerk.
Kollár T. Nyíregyháza, 2011. 361-365.

Piti Ferenc – C. Tóth Norbert – Neumann Tibor: Szatmár megye hatóságának
oklevelei (1284-1524). [Documentele autorităților comitatense din Sătmăra.]
Nyíregyháza, 2010. 45-46., 51., 68., 96-97., 128.

Szabolcs-Szatmár megye fontosabb statisztikai adatai 1958. Nyíregyháza, 1959.
A Szatmármegyei Széchenyi Társulat Emlékkönyve 25 éves működésének
évfordulója alkalmából 1882-1907. Szerk. Mairosán Kornél. Széchenyi
Társulat, Szatmár, 1907.

- Szatmár, Ugocsa és Bereg K. E. E. Vármegyék Szabályrendeletei 1924–1934.
Összeállította: Dr. Noéh Ferenc. Egyesített Vármegyék Törvényhatósága,
Mátészalka, 1935.
- Szatmár vármegye katonai leírása, 1782–1785. Ford., bev. és jegyzetekkel ellátta
Pók Judit. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Levéltárának
Kiadványai. Közlemények 7. Nyíregyháza, 1996.
- Szatmár Vármegye szabályrendeletei és területi beosztása. Összeállította:
Dr. Komoróczy Iván. Róth Károly Nyomdája, Nagy-Károly, 1898.
- Szendrey Zsigmond: A szatmármegyei nép szokás és hitvilága. In: Szatmár,
Ugocsa és Bereg K. E. E. Vármegyék (1924–1938). Szerk. Dr. Fábián Sándor.
A Magyar Városok Monográfiája Kiadóhivatala, Budapest, 1939. 342–350.
- Széchy Károly: Gróf Gvadányi József 1725–1801. In: Magyar történeti életrajzok.
Magyar Történeti Társulat, Budapest, 1894. 25
- Szirmay Antal: Szatmár vármegye fekvése, történetei, és polgári esmérete. II. rész.
(*Descrierea comitatului Satu Mare.*) Budán, 1810.
- C. Tóth Norbert: A leleszi konvent országos levéltárában lévő *Acta Anni* sorozat
oklevelei. [Die Urkunden der im Staatsarchiv befindlichen *Acta Anni*-Reihe
des Konvents von Lelesz.] A nyíregyházi Jósa András Múzeum Évkönyve
XLVII. Nyíregyháza, 2005. 235–343.

**Jelen kiadvány tartalma nem feltétlenül tükrözi
az Európai Unió hivatalos álláspontját.**

www.huro-cbc.eu

www.hungary-romania-cbc.eu